

Opbouw

Tot opbouw van het gereformeerde leven

J.D. Janse, Ede

Zo nabij is de vreugde!

„Verheugt u daarin, ook al wordt gij thans bedroefd...”
„...en gij verheugt u met een onuitsprekelijke
en verheerlijkte vreugde.” 1 Petrus 1:6 en 8

Tweemaal kort na elkaar komt de apostel Petrus ermee aan, met de vreugde. Wie 't de eerste keer niet direct opnam kan 't dan nog 's horen. Petrus schreef aan beproefde en daardoor bedroefde christenen. Wekt hij hen op zich ondanks dat toch maar te verheugen?
't Zou niet vreemd zijn. Paulus hield de Filippijzen voor: Verblijdt u in de Here áltijd! Jakobus schreef zelfs: Acht 't alleszins vreugde, mijn broeders, wanneer gij in allerhande beproevingen terecht komt.
Toch is hier iets anders. We kunnen Petrus' spreken over 't zich verheugen van de gelovigen niet zonder meer in dat rijtje zetten van opwekkingen om ondanks of zelfs vanwege de ondervonden moeiten toch maar blij te zijn.
De tweede keer dat de vreugde hier ter sprake komt (vs 8) is 't ook geen opwekking maar een constatering: „en gij verheugt u” en dan nog wel „met een onuitsprekelijke en verheerlijkte vreugde”.
Wat nu? Waren ze nu bedroefd of niet? En... als ze dan zo bovenmate jubelend waren, dan hadden ze toch de óproep „verheugt u” (vs 6) niet nodig?

Nu is allereerst op te merken, dat in vs 6 eigenlijk ook geen oproep klinkt. Zo wil onze vertaling het wel opvatten, maar 't ligt meer voor de hand om in plaats van „verheugt u daarin” te lezen: „waarin gij u verheugt”. Dus ook die eerste keer al een constatering: jullie doen dat, jullie verheugen je – ja, zeg maar: jubelen, juichen. 't Is een sterke uitdrukking, die we ook in de Psalmen vaak vinden, voor uitbundig vreugdebetoon. Maar... waar slaat dat dan op? Zo te merken aan deze brief waren die mensen niet bepaald aan vreugde toe. Zeker en dat is het nu juist. Nu komt de apostel hen, neen, niet vermanen om toch maar blij te zijn, maar nu geeft hij hun uitzicht op vreugde, die toch hun deel zal zijn, die hun deel is!
Wellicht hebt u nog andere vertalingen bij de hand dan de gebruikelijke en boven geciteerde, de Willibrord-vertaling bv. of de Groot Nieuws Bijbel. Slaats u die na op de ge-

noemde Schriftplaatsen, dan zult u daar lezen van vreugde en juichen in de toekomst: „dan zult u juichen”, „hoe onuitsprekelijk... zal dan uw vreugde zijn”.
Dat 'dan' wordt ontleend aan het verband, waarin dit spreken over vreugde voorkomt. De eerste keer wordt het vastgeknoot immers aan de openbaring van de zaligheid (vs 5) en de tweede keer aan 't bereiken van de zaligheid (vs 9). De zaligheid in de zin van de volkomen verlossing. Die is al gereed, hoeft alleen nog maar onthuld te worden, terwijl wij ervoor worden vastgehouden in geloof dat dan zijn doel bereikt.
Nu, als 't zóver is, dán is het juichen en jubelen. En niet een klein beetje maar met een onzegbare, verheerlijkte vreugde. Wég is dan alle droefenis en moeite.
't Lijkt me toe dat de apostel dit inderdaad heeft willen zeggen. Hij gaf niet een opwekking om in al dat neerdrukkende toch ook maar blij te zijn. Hij wijst op veel meer, op de vreugde straks, als 't leed geleden is en de Here komt tot verlossing.
Verderop in zijn brief klinkt wel zo'n oproep tot blijzijn-nú-al. Leest u maar 4:13 „verblijdt u vanwege uw deelhebben aan Christus' lijden”. Dat is nú, in de moeiten.
Het is goed dit vers na te lezen, want dan vervolgt de apostel: „opdat gij u ook met vreugde (jubelend!) zult mogen verblijden bij de openbaring van zijn heerlijkheid”.
Dat is dán, als de zaligheid wordt geopenbaard en wij die bereiken. Zo grijpt de apostel nog eens terug, tegen het einde van zijn brief, op datgene waarop hij zijn lezers in het begin al had gewezen. In die prachtige inzet, waarin hij begonnen was God te loven voor de ons geschonken hoop. Belichaamd in onze Here Jezus Christus, die Hij uit de doden heeft opgewekt. In Hem, nu in de hemel, ligt onze toekomst vast, ligt ons erfdeel als het ware gereed. De zaligheid, de volkomen verlossing, is niet een verre toekomst, maar is als een voor ons klaarliggende schat, die alleen nog maar onthuld moet worden.
Datgene, waarop onze hoop gevestigd is, dat is niet ver en vaag. Het is

concreet en nabij in Hem, onze levende Heer in de hemel. Die hemel hoeft maar open te gaan en dan is de volle verlossing er. En de daarmee verbonden jubelende vreugde! Die is zodoende in principe helemaal niet ver weg.
Het verdriet, het lijden, de beproeving, daar zitten we nog midden in. Maar we kunnen nu al 't oog richten

34e jaargang - nr. 1.
5 januari 1990

In dit nummer

- 1 J.D. Janse
Zo nabij is de vreugde!
- 3 H.J. van der Kwast
Tekenen van het koninkrijk
- 4 D.W.L. Milo
Jezus, gedenk mijner
- 5 J.C. Janse
Een nieuwjaarsgeschenk van Calvijn
- 7 H. Algra
Pas op! Opvoedings-situatie gewijzigd!
- 8 J.H. Veefkind
Het begon allemaal met de woordvoerder... (2)
- 11 Jan van der Spek
Samenspel
- 12 B. Wielenga
De ene Naam: Zending in de 21e eeuw (1)
- 13 D. Holwerda
Punten en komma's (1)
- 16 J.H. Klein
Herinneringen aan professor Leendert Strenght

Opbouw

Veertiendaagse uitgave van de gereformeerde persvereniging opbouw

Redactie

Drs. H. Algra
T. Hoekstra
Drs. H. de Jong
Drs. P.J. van Kampen
Mr.dr. J. Meulink
D.W.L. Milo
Ds. K. Muller
Ds. E.R. Postma
J.F. van der Wal

Adres van de redactie

Ds. K. Muller,
Oude Veenscheiding 15,
8446 LC Heerenveen.
Tel. 05130-20476

Alle kopij dient uiterlijk dinsdags, in de week voorafgaande aan de week waarin Opbouw zal verschijnen, bij de redactie binnen te zijn.

Kerknieuws/Uit breder kring

M.J.F. van der Wal,
Brugakker 60-17,
3704 RA Zeist.
Tel. 03404-61525.

Abonnementen en ledenadministratie

Administratie Opbouw
A.J. van Veelen-Vis
Postbus 258,
3740 AG Baarn.
Tel. 02154-23546.
Gironummer 404945 t.n.v.
Geref. Persvereniging Opbouw.

Lidmaatschap Persvereniging

Aanmelding door overschrijving van min. f 25,- contributie op bovenstaand gironummer.

Abonnementen

Het aanvragen of opzeggen van abonnementen uitsluitend bij de administratie. Abonnementen kunnen ieder moment ingaan, doch slechts per 31 december eindigen. Opzeggen uiterlijk tot 15 november.

Abonnementsprijzen

Bij vooruitbetaling te voldoen.
f 60,- per jaar of f 33,- per half jaar.
Voor studenten f 48,- per jaar.
Buitenland f 84,- per jaar of
f 104,- per luchtpost. Chequekosten
buitenland: f 10,-.

Advertenties

Tarief: 55 ct. per mm. Advertenties inzenden tot woensdag 8.30 uur, anderhalve week vóór verschijningsdatum. Familieberichten uiterlijk vrijdagmorgen, in de week voor verschijning. Advertenties en familieberichten rechtstreeks naar Nedag, t.a.v. het bedrijfsbureau.

Technische realisatie

Nedag Grafisch bedrijf b.v.,
postbus 208, 3770 AE Barneveld,
tel. 03420-13080, fax 03420-92542.

Druk

'Steenbergen', Zeist.

op de vreugde. En zo zegt Petrus het dan ook niet eens, in dit begin, in de toekomstige tijd!

De genoemde vertalingen, die het wel zo stellen („dan zult gij juichen“) hebben iets verhelderends. 't Gaat over de grote vreugde die komt, waar alle verdriet van nu bij in het niet zinkt.

Maar de apostel zet het in de tegenwoordige tijd: „en gij verheugt u...“ In overeenstemming met heel de toonaard van de sterke bemoediging, waarmee hij zijn brief begint. Niet verwijzend naar wat nog ver en vaag is, maar de hoop op scherp stellend. Op Hem, die we liefhebben en in wie wij geloven, al hebben we Hem nog niet gezien. Maar we weten: Hij is opgewekt, en Hij is niet ver. We zijn met Hem verbonden, we kennen Hem in liefde door het geloof. We weten waar Hij is en dat Hij zó kan komen.

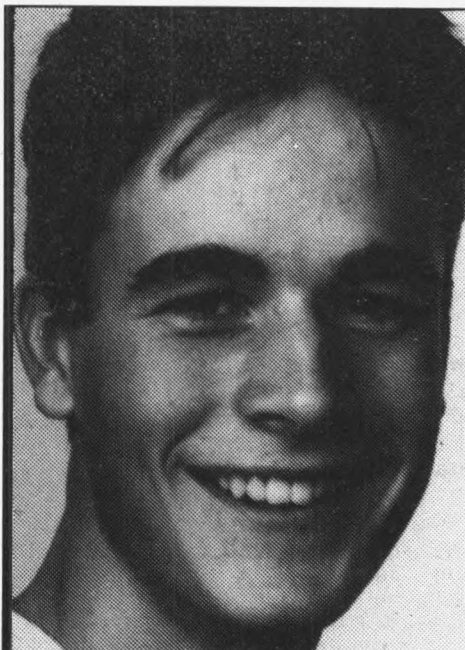
De zaligheid is gereed, ligt klaar om geopenbaard te worden. 't Doel van ons geloven is zo helder, vast en nabij. Nog even en dan bereiken we het. Juichend en jubelend. De apostel ziet 't en zet 't zijn lezers voor ogen. Hij ziet hen reeds als aangekomen, vol vreugde juichend (Greijd.).

„En gij verheugt u met een onuitsprekelijke en verheerlijkte vreugde...“ Hoe kan men mensen zoiets bevelen? Maar het is geen opdracht, het is troost, wijzen op de zaligheid, die er voor de gelovigen is. En die nabij is. Het kan zó zijn, ineens gebeuren.

In die hoop mogen wij ook leven, in liefde en met geloof verbonden aan onze Here Jezus Christus. Let erop dat de apostel daar niet aan twijfelt maar er vanuit gaat (vs 8)! Zo is onze hoop levend, op Hem gericht, die leeft en nabij is, gereed staat te komen. Met de zaligheid en dus ook de vreugde.

Die vreugde behoort bij ons erfdeel, bij Hem.

Zoals de beproeving bij ons geloof behoort (vs 7), zo hoort de vreugde er ook bij. Niet maar de blijdschap die er nu al kan zijn. Veel méér: verheerlijkte vreugde. Ver boven alle leed van nu uitgetild. En... die ligt voor ons klaar. Hij hoeft maar te verschijnen en dan is het zover. Dan is alle leed geleden. Dan zijn we er. Is 't juichen en jubelen. Zó nabij is de vreugde!

Remko, student EH

„Je leert hier wat de Bijbel met je studentenleven te maken heeft“

'Het Basisjaar, net iets voor jou'

Het EH-Basisjaar is net iets voor jou. In het hoger onderwijs word je vaak geconfronteerd met onbijbelse visies. Daarom kan een jaartje bezinning op vakken als theologie, filosofie en psychologie geen kwaad. Daarnaast zijn er ook praktische vakken, zoals typen, schrijf-, spreek- en studievvaardigheid. Vraag een studiegids aan!

*Voorlichtingsbijeenkomst DV
zaterdag 13 januari 1990,
aanvang 10.00 uur.*

Evangelische Hogeschool

Postbus 957
3800 AZ Amersfoort
Tel. 033-621731

Stuur mij vrijblijvend (postzegel is niet nodig)
informatie over het EH-Basisjaar

Naam: _____

Adres: _____

Postcode/Plaats: _____

Evangelische Hogeschool • Antwoordnummer 151
3800 VB Amersfoort • Tel. 033-621731

06-10

H.J. van der Kwast, Amstelveen

Tekenen van het koninkrijk

Wie had voor enige maanden kunnen vermoeden dat Europa het nieuwe jaar zou ingaan zonder de *Berlijnse muur*.

Met ontroering zagen we op de T.V. de mensen dansen op deze gevreesde muur, die het symbool was van de scheiding tussen de volken in Oost en West Europa.

Het geweldige communistische rijk bleek een reus op leren voeten te zijn. *Gorbatsjow* heeft met zijn perestroika een nieuw tijdperk ingeluid. Polen, Hongaren, Oost Duitsers, Tsjechen, Slowaken, Bulgaren en naar we hopen en bidden straks ook Roemenen, zien hun verlangen naar vrijheid in vervulling gaan.

Het kwam onverwacht en in een adem-benemend tempo volgden de gebeurtenissen elkaar op. Succesvolle veranderingen hebben in de regel veel vaders, maar nu was er even een stilzwijgen – hoe lang? – en gingen onze gedachten naar een *geschenk uit de hemel*.

In die bewogen dagen moest ik denken aan wat we bij Jesaja lezen over *Kores of Cyrus*, de grondvester van het Perzische wereldrijk, die overwinning op overwinning bevocht en in 539 v. Chr. Babel veroverde.

Wie heeft hem in het oosten verwekt, die bij elke schrede de zege ontmoet, lezen we in hoofdstuk 42 en in 44 vers 28: *die tot Kores zegt: Mijn herder, hij zal al mijn welbehagen volvoeren door tot Jeruzalem te zeggen: het worde herbouwd*. Elders wordt deze geweldenaar *Gods gezalfde* genoemd.

In één van zijn preken zei ds. S.G. de Graaf: de Here bemint de instrumenten van Zijn verlossing om daarmee aan te geven dat, ook al wordt gezegd dat Cyrus de Here aanriep, we hem niet tot een gelovig vereerder van Israëls God moeten maken. Hij was het instrument bij de verlossing van Gods volk uit Babel, die door Gods alvermogen, *door 's Heren hand alleen* is geschied.

Het was een verrassing in de wereld van die dagen en niet te danken aan de trouw of geloofs-moed van Israël. Wanneer in *Jesaja 40* de verlossing wordt aangekondigd wordt de machteloosheid van het volk omschreven in de stem die zegt: *Wat zal ik roepen, alle vlees is als gras en in Ezechiël 37* wordt het volk in ballingschap getekend in een dal vol dorre doodsbouwen. Het volk heeft de moed totaal verloren en zegt: *onze hoop is vervlogen het is met ons gedaan*.

Voor de christelijke kerk valt hier veel te leren. Ons gereformeerd volksdeel heeft onder aanvoering van A. Kuiper c.s. het vaandel van Gods koninkrijk hoog geheven, niet

alleen in de reformatie van de kerk, maar op alle terreinen van het leven. Het ging de kleine luiden daarbij niet om emancipatie, zoals veel sociologen ons willen doen geloven, maar om de eer van God en om Zijn rijk gestalte te geven; daarvoor werden ook offers gebracht.

Daarbij is in het driftig organiseren wel eens vergeten dat het koninkrijk van God veel meer is dan het totaal van onze geloofsactiviteiten. Wij veroveren de wereld niet voor Christus, maar belijden en getuigen dat Hij Heer is en Zijn rijk geen einde heeft.

Hoewel in onze dagen de beginselen die Kuiper en de zijnen dreef voor velen hebben afgedaan, tref je, niet minder dan in die dagen, de gedachte aan dat de Here onze God ons nodig heeft en alleen te hulp komt via mensenhanden.

Het optreden van Cyrus onder de volken van de oudheid leert hoe de Here souverain Zijn weg gaat in de geschiedenis. Dit is een *vermaning* om onszelf niet te overschatten en een *vertroosting* wanneer ons veel wordt ontnomen van wat in vroeger tijden tot de gestalten van Christus' rijk behoorde. Voor allen die *niet geloven in een machteloze God, maar in de God en Vader van onze Here Jezus Christus ligt in het onverwachte van de keer in de verhoudingen tussen de volken van Europa een bemoediging; een teken van het rijk dat komt*. Er zullen allerlei verklaringen worden aangedragen en daarin zal, zeker voor Polen, de invloed van de kerk worden genoemd.

Toch valt er een terughoudendheid te bespeuren.

Na de bevrijding van ons land werd op 9 mei 1945 door de kerken een dankdienst uitgeschreven.

Er werd in de kerken in Amsterdam en elders gepreekt over *psalm 124*, waarin de Here gedankt werd voor de bevrijding en verlossing van ons volk.

De preek die *Prof.dr. K.W. Miskotte* hield in de Nieuwe Kerk wordt uitgegeven onder de titel: *Gods vijanden vergaan*. Daarin werd een duidelijk oordeel uitgesproken over het rijk van Hitler en trawanten.

Nu is een ander rijk, dat van Stalin ingestort. Bekend is dat in de strakampen in Rusland en Siberië miljoenen mensen zijn omgebracht. Ook weten we dat kerk en christenen aan achteruitzetting en vervolging te lijden kregen.

Dit valt niet te verwonderen in een rijk, waarin godsdienst als opium voor het volk werd beschouwd. Niet zo lang na de revolutie in Rusland zag één van hun profeten in ons

land de godsdienst als een laffe schim van de aarde vluchten. Nu ga ik niet pleiten voor dankdiensten onder het thema 'Gods vijanden vergaan', want we moeten voorzichtigheid betrachten in onze oordelen. Gelukkig is er in veel kerken gedankt voor de ontmaskering van de communistische heilstaat, maar ik zou wat duidelijker willen horen dat de belofte wordt vervuld dat machten van de tronen worden gestort en dat de eenvoudigen, *de vele gelovigen achter het ijzeren gordijn*, hun gebeden verhoord zien nu er weer vrijheid is God te dienen naar zijn woord. „*God regeert de wereld door de gebeden van zijn kinderen*”, citeert Miskotte van Gunning. Zò komt het rijk!

Het is daarbij bijzonder pijnlijk dat dissidenten in Ts.Slowakije zich er over beklagden dat de wereldraad van kerken hen in de steek liet door geen oordeel uit te spreken over wantoestanden in linkse dictaturen. Er is daarom alle reden tot bescheidenheid.

Te verwachten artikelen (o.a.):

C. Huizinga, 'Gereformeerd blijven'

Hermine de Rijk, 'Eva, wie ben je?' (Toespraak Vrouwenkontaktdag)

Prof.Ir. E. Stamhuis, 'Waarneming en werkelijkheid'

D.W.L. Milo, Nunspeet

Jezus, gedenk mijner

(hymn 313)

In het kerkboek voor de presbyterse kerken (van Schotland, Ierland, Engeland, Wales, Australië, Nieuw-Zeeland en Zuid Afrika) komt een lied voor dat u zou moeten kennen. Het is geplaatst in de reeks van avondmaalsliederen, hoewel het veel wijder van strekking mag heten. Het werd gedicht door James Montgomery (1771-1854) en – zoals veel Engelse liederen uit de 19e eeuw – staat het heel wat dichterbij de Schrift dan de Nederlandse psalmberijming van 1773.

Wat hebben onze psalmzingeren vaders in de vorige eeuw zich eigenlijk ingespannen voor de 'psalmen Davids' en wat hebben ze zich verzet tegen de evangelische gezangen. Zat de Afscheiding hier niet gedeeltelijk op vast? Pas in de afstand van tijd en ruimte kunnen we wat meer objectief zien: hoe de leus

Sola Scriptura – alleen de Schrift – een godzalig belijden maar niet altijd een godzalige kerkzang betekende. Schilder schreef al 60 jaar geleden: dat de psalmberijming van 1773 in zijn tijd geen schijn van kans zou maken! Want de bevindelijke vroomheid en de veelbezongen deugd brachten ons niet op het rechte spoor.

De melodie van dit lied is van 1825, bleef anoniem, en is het afdrucken evenzeer waard. Want is een lied niet het huwelijk van een tekst en een melodie? Wanneer een van beide tekortschiet komt het huwelijk niet tot zijn recht. – Die melodie heeft intussen geen vader of moeder, maar wel een naam: Ballerma. Zoals veel melodieën hier op hun eigen naam verder leven, wanneer de componist dood en vergeten is.

De melodie

Wanneer een kerklied uit twee delen bestaat (zoals elk ander lied) mag de melodie toch ook onze aandacht hebben. We kunnen niet zeggen: sorry, ik ben niet muzikaal – want waarom zouden we wel de woorden kunnen vatten en de melodie niet? Deze twee hangen immers onlosmakelijk samen. Spannen we ons in om een goede tekst te zingen – prachtig. Maar dan ook ons inspannen om die tekst goed te zingen – nog prachtiger.

Die melodie bestaat uit slechts vijf tonen, en wel do – re – fa – sol – la. In de driekwartsmaat gezongen (en oude kerkmuziek streefde dikwijls naar de driekwartsmaat, zag hierin de volmaaktheid, dacht aan Gods drieëenheid) is deze melodie een oase van rust, bezonken meditatie, verstild gebed.

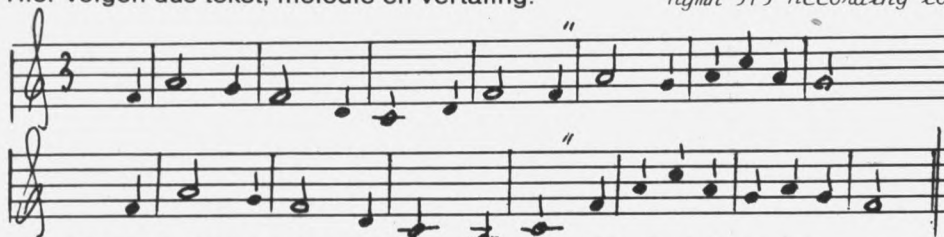
De afwisseling tussen een korte en een lange noot (symmetrisch onderbroken door 3 korte noten) heeft al een boeiende werking, is rustgevend. Maar de 5 tonen van deze melodie hebben een bijzondere samenhang; ze vormen een universele volmaaktheid, die u aanvankelijk slechts aanvoelt, maar later ook kunt beredeneren. U kunt Ballerma namelijk op de 5 zwarte toetsen van uw klavier spelen, als u een halve toon hoger neemt dan geschreven werd.

En die 5 zwarte toetsen zijn niet toevallig op uw klavier beland. De toonladder van deze 5 zwarte toetsen (do – re – fa – sol – la) is de oudste toonladder, die de muziekgeschiedenis kent. Het is de zogenaamde pentatonische reeks, waarbij penta vijf betekent. En met deze 5-tonige toonladder leerden de kinderen Israëls zingen. Toen ze uit Egypte trokken – en alle Egyptische materialen en kennis, hardware en software, meenamen – zongen ze in de woestijn hun eerste psalmen op deze 5 toontjes. De psalmen van Mozes! Hun pentatonische reeks werd uitgangspunt voor alle latere toontrappen en toonsoorten.

Zullen we een volgende keer eens een ander 5-toons lied nemen?

Hier volgen dus tekst, melodie en vertaling.

Hymn 313 According to

1 According to Thy gracious word,
in meek humility,
this will I do, my dying Lord,
I will remember Thee.

2 Thy body, broken for my sake
my bread from heaven shall be;
Thy testamental cup I take
and thus remember Thee.

3 Gethsemane can I forget?
or there Thy conflict see,
Thine agony and bloody sweat,
and not remember thee?

4 When to the cross I turn mine
eyes and rest on Calvary,
o Lamb of God, my sacrifice,
I must remember Thee.

5 Remember Thee and all Thy pains,
and all Thy love to me;
Yea, while a breath, a puls remains,
will I remember Thee.

6 And when these failing lips grow dumb,
and mind and memory flee,
when Thou shalt in Thy kingdom be
Jesus, remember me.

1 Overeenkomstig Uw evangelie
en in nederige ootmoed
wil ik, mijn stervende Heer,
U gedenken.

2 Uw lichaam, voor mij verbroken,
zal hemels brood voor mij zijn;
ik neem de beker van het nieuwe
verbond en zo gedenk ik U.

3 Zou ik Gethsemane vergeten?
Uw strijd, Uw doodsangst en
bloedig zweet aanzien,
zonder U te gedenken?

4 Als ik mijn oog richt op Uw kruis,
op Golgotha laat rusten,
o Lam van God, geofferd voor mij,
dan moet ik U gedenken.

5 U gedenken en al Uw pijnen
en al Uw liefde voor mij;
Ja, zo lang er adem en polsslag
in mij rest, zal ik U gedenken.

6 En als mijn bleke lippen verstommen,
mijn geest en geheugen mij begeven,
als Gij in Uw koninkrijk zult zijn –
Jezus, gedenk mij dan.

Het refrein 'doet dit tot Mijn gedachtenis' (Luc. 22:19; 1 Cor. 11:24,25) wordt aan het slot op treffende wijze omgekeerd. De gelovige, die Jezus vijfmaal 'gedacht' heeft, vraagt nu of Jezus hem ook wil gedenken. Hij

gebruikt daartoe de woorden van de moordenaar aan het kruis naast Jezus, die vroeg: „Jezus, gedenk mijner wanneer Gij in Uw koninkrijk komt”, Luc. 23:42. Nederiger kan een kerkmens niet zijn.

J.C. Janse, Ermelo

Een nieuwjaarsgeschenk van Calvijn

In de verzamelde brieven van Calvijn treffen we er ook een aantal aan, die hij in de loop van de jaren aan de hertogin van Ferrara geschreven heeft.

Zij was een van de hooggeplaatste personen aan wie Calvijn gedurende vele jaren zijn zorg gewijd heeft, door haar met zijn raad bij te staan. Renata van Ferrara, of zoals Doumergue haar in zijn standaardwerk noemt: Renée van Frankrijk, was de dochter van koning Lodewijk XII, geboren in 1510.

Zij trouwde in Parijs in 1528 met Hercules II en werd zo op jeugdige leeftijd hertogin van Ferrara in Italië. De stad ligt tussen Venetië en Bologna, in Noord-Italië.

Deze Renata stond bekend om haar goedheid. Ze sprak vloeiend Frans en Italiaans, maar ze vergat haar vaderland Frankrijk niet en heeft aan om het geloof vervolgde Fransen veel goed gedaan.

Zo heeft ook Calvijn enige tijd aan haar hof doorgebracht. Het is waarschijnlijk maar een kort verblijf geweest. Mogelijk heeft het maar drie weken geduurd, van eind maart tot half april 1536. Al spoedig is hij doorgereisd naar Genève, om daar zijn levenswerk te beginnen. Waarom Calvijn naar Ferrara reisde is niet met zekerheid bekend. Het kan zijn dat het verlangen om de beginselen van de reformatie ook in Italië te verkondigen hem die richting uitgedreven heeft. Het hof was een centrum van cultuur. Men kon er allerlei mensen ontmoeten. Renata's vriendin was een dichteres, bevriend met Michel Angelo.

In elk geval heeft Calvijn de gelegenheid te baat genomen om met Renata en haar hofdames de Heilige Schrift te lezen en haar in de ware leer te onderwijzen en te bevestigen, zoals Beza later schreef. En mee hierdoor was deze jonge vrouw al vroeg, zoals men het wel uitdrukte, de hoop en de steun van de reformatie in Italië.

Renata heeft haar leven lang voor Calvijn bijzondere achting gehouden. Ze heeft zware jaren gekend, haar leven is door grote diepten gegaan, maar, al was de ontmoeting maar kort geweest, Calvijn is deze vorstin blijven begeleiden. Hij heeft haar gesteund, onderwezen, gesterkt, vermaand, soms ook bestraft. Het is verbazingwekkend hoe deze man bij al zijn dagelijks werk wel bijna dertig jaar lang aan allerlei mensen, ook vorsten en predikanten, van het ene einde van Europa tot het andere, leiding heeft kunnen geven.

Bij een van zijn laatste brieven aan

Renata voegde hij nu, wat hij noemt een nieuwjaarsgeschenk voor de vorstin. Het was een gouden munt of penning, die haar vader, koning Lodewijk XII had laten slaan toen hij in oorlog was met de paus, Julius II. In het randschrift stond de spreuk: Ik zal de naam van Babylon verdelgen, 'Perdam Babylonis nomen'.

Het was 8 januari 1564. De brief was aan Renata gericht, die toen weer in Frankrijk verbleef, na het overlijden van haar man. Calvijn schreef aan het slot, nadat hij haar eerst in verschillende zaken raad gegeven had:

„Mevrouw, nu nog iets anders. Reeds lang had ik het plan, om u met deze gouden penning te vereeren. Vindt u het niet te vrijmoedig? Daar ik echter in twijfel was of u er zo een had, liet ik het tot nog toe na, want hij heeft alleen waarde voor u als u er nog geen bezit. Als u dit stempel nog niet kent en u er prijs op stelt hem te houden, dan is dit het mooiste nieuwjaarsgeschenk dat ik u geven kan. Mevrouw, terwijl ik me zeer onderdanig in uw genegenheid aanbeveel, bid ik de Here God of Hij u onder Zijn bijzondere bescherming wil nemen en u in alle goed en zegen doen toenemen.”

Uit het antwoord van Renata, waarin zij Calvijn bedankt voor dit nieuwjaarsgeschenk, blijkt hoezeer deze koningsdochter, die in haar vrijwel totaal roomse omgeving haar strijd moest voeren, deze geste van Calvijn heeft verstaan en gewaardeerd. Vooral als je iets weet van wat zij intussen in haar leven had meegeemaakt, spreekt dat nog meer. Ze was namelijk tevoren, nog tijdens haar verblijf in Ferrara, door haar man, de hertog, een hard en goddeloos mens, een zoon van Lucretia Borgia (!) die een dochter was van paus Alexander VI, voor de inquisitie-rechtbank gedaagd en gevangen gezet. Zij was toen in haar nood door de knieën gegaan. Ze keerde ook weer op de weg van het geloof terug. Toen zij zich afkeerde schreef Calvijn aan Farel: „Wat de hertogin van Ferrara betreft, een treurig bericht, dat maar al te juist is: zij is bezwiken voor de dreiging en de hoon...” Maar Calvijn liet haar niet los, doch schreef: „Ik bid u dat u bedenkt hoeveel u verschuldigd bent aan Hem die u zo duur gekocht heeft.”

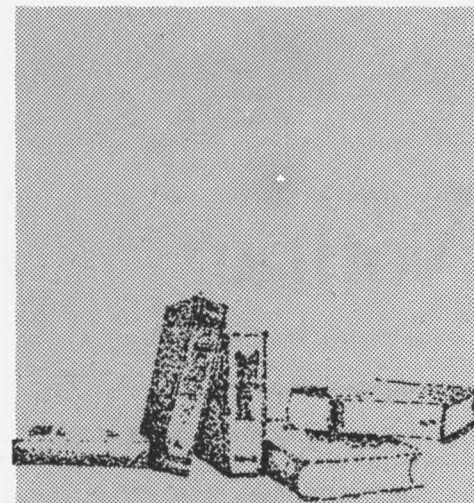
Dat heeft haar ongetwijfeld versterkt. Toen haar oudste zoon haar voor de keus stelde: of rooms worden of het land verlaten, keerde ze naar Frankrijk terug. Ze kwam daar midden in de brand van de Hugenotenstrijd terecht. Ze moest aanzien dat haar

eigen schoonzoon in Frankrijk de oorlogsfakkel aanstak. Ze werd met opsluiting in een klooster bedreigd... Veel heeft deze vrouw dus meegeemaakt. Dat ze het gebaar van Calvijn heeft verstaan en er als een dochter van de reformatie op gereageerd heeft, blijkt uit haar antwoord:

„Wat het nieuwjaarsgeschenk betreft, dat u mij hebt gezonden, ik verzeker u dat ik het met genoegen bekeken en aanvaard heb. Ik heb er nooit zo een gehad en ik heb er God voor gedankt dat wijlen de koning, mijn vader, zulk een zinspreuk aangenomen heeft. Indien God hem niet de genade gegeven heeft, die zinspreuk uit te voeren, bewaart Hij het wellicht voor een van zijn afstammelingen, die zijn plaats vervult, om dit te doen.”

Renata van Ferrara behoorde tot degenen die honger en dorst naar de gerechtigheid (Matth. 5:6), de volle, ongehouden macht van Christus, waarin vervuld zal worden wat de Psalmddichter zegt: „De rechtvaardigen beërven het land en wonen daarin voor immer” (Ps. 37:29).

Wat dit nieuwjaarsgeschenk betreft, we weten niet waar het gebleven is, maar door de brieven die er bij gewisseld zijn, stimuleert het nog tot een wens: – voor 1990 – „Uw Koninkrijk kome”.

Boekbespreking

C.P. Plooy, Ede

Al zulke dweepzieke scheurmakers

'Al zulke dweepzieke scheurmakers', Jan Beekhuis.

'De afscheiding van 1822 en de Afscheiding van 1836 in Axel'.

Uitg. Kok, Kampen, 156 p., f 19,90.

De schrijver is afgestudeerd aan de

Theol. Universiteit te Kampen, Broederweg. Aan de stroom van herdenkingsgeschriften over de Afscheiding voegt Beekhuis nog een boek toe, over de plaatselijke afscheiding in Axel. Het gaat hier in het spoor van Smits en Wesseling, aan wie we heel wat lokale kerkgeschiedenis van rondom 1834 te danken hebben. Dank zij het feit dat de afscheiding in Axel in twee fasen verliep – 1822 en 1836 –, was de afscheiding in Axel de eerste in den lande, nog voor die te Ulrum.

De gebeurtenissen in Axel hebben uiteraard al wel eerder de belangstelling van onderzoekers gewekt. Maar Beekhuis is toch weer in de gemeentelijke en kerkelijke archieven gedoken en weet veel boeiends te vertellen. Vooral over de oefenaar Vijgeboom, die bij de eerste afscheiding een rol gespeeld heeft en de 'Herstelde Kerk van Christus' een tijdlang als voorganger gediend heeft.

Aan de beschrijving van de Axelse toestanden laat de schr. vooraf gaan twee algemene hoofdstukken over

de politieke en kerkelijke situatie in ons vaderland in het begin van de vorige eeuw. Deze hoofdstukken geven een helder inzicht in de achtergrond en de noodzaak van de Afscheiding. Na de beschrijving van de beide afscheidingen in Axel worden deze twee bewegingen met elkaar vergeleken. De beweging van 1822 is helaas doodgelopen in onderlinge twisten en teruggang van sommigen naar de Herv. Kerk. Tenslotte volgt een hoofdstuk over de sociale status van de afgescheidenen in Axel, in navolging van Mulders 'Revolutie der Fijnen' (1973), waar de Afscheiding als een sociale beweging wordt getekend, aan de hand van bronnenonderzoek in 8 friese dorpsgebieden. Beekhuis geeft als conclusie van zijn onderzoek dat ten onrechte de Afscheiding soms gezien wordt als een soort emancipatiebeweging van 'de kleine luyden'. Voor zover van emancipatie gesproken kan worden, – dan alleen in kerkelijke zin, nl. als bevrijding van het knellende juk van het Algemeen Reglement van 1816, dat van

de Geref. kerken een hiërarchisch geconstrueerd instituut maakte. En verder blijkt uit de stukken, dat vele afgescheidenen uit de middenstand voortkwamen en zelfs sommigen uit de hogere standen. Het kwam in Axel wel voor dat armen liever bij de diakenen van de afscheiden gemeente aanklopten dan bij die van de hervormde gemeente. Al met al best een boeiend 'boekje' (zoals de schr. zijn werk zelf bescheiden noemt) voor wie houdt van kerkgeschiedenis met een plaatselijke kleur. Een 'slip of the pen' lijkt het mij, als hij op p. 32 in zijn situatietekening van de herv. kerk eind 18e eeuw en begin 19e eeuw spreekt van „gereformeerde bonders”. De Geref. Bond is nl. pas opgericht in 1906. Maar overigens: van harte aanbevelen.

Pastorale Notitie

G. v.d. Brink, Veenendaal

De buurman zei nee

Mijn linker buurman is vannacht gestorven. En ik heb wel woorden tot zijn behoud gezegd. Maar wat is het moeilijk om een mens 'tot Christus te leiden'. Dat kunnen wij helemaal niet!!!

Ik heb hem maar kort gekend. Toen hij plotseling stervende bleek, hebben wij lange gesprekken gevoerd. Hij was bij de oude waarheid grootgebracht. Zijn predikant was ds. P. Zandt (1880-1961), eertijds lid van de 2e kamer voor de S.G.P. Die placht zijn preken luidkeels in te studeren, wandelend in zijn tuin te Delft. De jonge student wiskunde hield van zijn dominee, maar op den duur

stootte diens boeteprediking hem af: zó zondig was de mens niet! Tenslotte liet hij de christelijke waarheid geheel los. Dat betekende niet dat hij 'niks' meer geloofde. Prof. J. Verkuyl schrijft in zijn boek over de New Age-beweging: het probleem is juist dat velen die de oude waarheid loslaten vanaf dat moment geneigd zijn alles te geloven als het maar niet het beslissende karakter van het christelijke geloof draagt (pag. 10). Zo verging het de buurman. Hij werd pantheïst: de miljoenen melkwegstelsels waren bezielde, deze aarde was goddelijk en hijzelf voelde zich een god in het diepst van zijn wegterende karkas. Met grenzeloze moed vocht hij tegen de boze ziekte. Toen ik hem een keer van de grond had opgeraapt, hief hij manmoedig de vuisten ten hemel en riep: „Op naar de olieballen!” Intussen braken de resten van het geloof der vaderen nog door zijn eigen-wijsheden heen. Hij vertrouwde me toe dat hij soms gekweld werd door zijn zonden. Hij begon te praten over 'onze Heiland' (was stellig tegen de vervuiling van het milieu). Aan het slot van één van de gesprekken vertelde hij me dat hij weer bad! We schenen elkaar te naderen. Er groeide een soort vriendschap tussen ons. Hij noemde me 'mijn pastor'. Hij voelde zich in mijn bijzijn zo rustig omdat ik geloofde. Ik vroeg hem of hij naar het vaderhuis ging met de vele woningen. Hij aarzelde, maar antwoordde positief, want hij was niet zo slecht. Ik drong hem tot een Kurie Eleison: „U zou om genade kunnen smeken!” Hij vroeg of ik een erg strenge dominee was. Ik begreep dat hij met die vraag tastte naar de mogelijkheid

mij te vragen om zijn crematie te leiden. Ik antwoordde dat ik overweldigd werd door Gods barmhartigheid voor zondaren. Maar ook dat ik van geen wijken wist als het ging om Jezus Christus en die gekruisigd. Hij scheen daardoor aangestoken: het woord genade was het heerlijkste woord uit zijn vocabulaire. Maar hij kende Jezus slecht, zo gaf hij toe. En... hij had wat tegen op Jezus. – „Wat kunt u tegen Jezus hebben?” – „Wel, weet u dan niet wat Jezus heeft gezegd? Wie niet gelooft is al veroordeeld! Dat is toch niet aardig van Hem.”

Mijn vriend stootte zich aan het evangelie van het kruis. Dat gesprek was praktisch het laatste. Hij was dodelijk vermoeid en trok zich terug. Ik belde tevergeefs aan zijn deur. Onze andere buurman, Rooms Katholiek, die hem dagelijks verzorgde, bracht het gesprek nog een keer op de crematie: Nee, hij wilde er niemand bij hebben! En helemaal geen poespas, niets! Hij liet mij bedanken voor mijn vriendschap. Hij ging 'de lucht in!' Ik kreeg verslag van de 'plechtigheid'. Die werd bijgewoond door enkele intimi. Uit de luidsprekers klonk een geestelijk lied. Mijn R.K. buurman kon de leegheid niet verdragen, pakte zijn Bijbeltje, en las psalm 23. Binnen een paar minuten was alles voorbij. Mijn vriend had Nee gezegd! Niet tegen mij, maar tegen de Here Jezus.

H. Algra, Den Helder

Pas op! Opvoedingssituatie gewijzigd!

De boeken die de vroegere hoogle-raar ortho-pedagogiek Prof. Dr. W. ter Horst heeft geschreven prikkelen steevast de nieuwsgierigheid. Met zijn ruime praktijk-ervaring, zijn boelende anekdotes en zijn soms ongewone benadering van een onderwerp dwingt hij de lezer tot nadenken. Onlangs verscheen van zijn hand een boek over christelijke geloofsopvoeding. Opnieuw een publicatie die het lezen en overdenken zeker waard is...

Straatje

Past Ter Horst in het straatje van de gereformeerde traditie? Nee, zeker niet. Hij heeft een volstrekt onafhankelijke manier van zeggen en schrijven. Dat zal hem én in orthodox-gereformeerde kring én door 'moderne' (?) opvoeders en theologen niet altijd in dank worden afgenomen. „Jij bent vlees, noch vis, maar smeerkaas”, zei iemand eens tegen hem. Ter Horst is zich die kritiek bewust; toch vindt hij de uitgave van zijn boek noodzakelijk. „Ik wil graag een bijdrage leveren aan de christelijke geloofsopvoeding omdat ik ervaren heb dat er opvoeders zijn die niet zo goed meer weten wat ze ermee aan moeten” (p. 7).

Handreiking

Hoe moet je zo'n boek als 'Christelijke geloofsopvoeding' nu eigenlijk bespreken? Ter Horst noemt het een handreiking. Hij laat dan ook veel zaken open. Wanneer bij iedere uitspraak kanttekeningen worden geplaatst gaan we aan de bedoeling van het boek voorbij. „Het is in sommige kringen gebruikelijk dat elk woord wordt gewikt en gewogen en tegen het licht gehouden van oude, dierbare, theologische formuleringen. Daar zijn mijn woorden niet tegen bestand. Ze hebben een verwijzende en verhelderende bedoeling en dienen ervoor om opvoeders ideeën aan de hand te doen” (p. 21). Die verheldering is nodig om duidelijk te maken dat de situatie waarin kinderen opgevoed worden is gewijzigd. De meeste mensen gaan niet meer naar de kerk; de verantwoordelijkheid voor de geloofsopvoeding komt veel meer bij het gezin te liggen. Ouders zullen daarom veel intensiever met de opvoeding in het geloof bezig moeten zijn. Laat ik – ter illustratie – een aantal uitspraken uit het boek aan u doorgeven...

Van magie naar techniek

Geloofsopvoeding is: alle invloed die het kind helpt om persoonlijk met de Heer in de wereld te leven (p. 16). Het probleem is echter dat er nogal wat opvoeders zijn die hun kinderen (a.h.w. automatisch) dezelfde geloofsopvoeding geven als zij zelf hebben gehad. En dat kan in onze tijd hooguit nog in besloten gemeenschappen, aldus Ter Horst. Bezinning en heroriëntatie is daarom nodig (p. 23).

In de 20e eeuw heeft razendsnel een ontwikkeling plaats gevonden van een magisch wereldbeeld ('alles kan') naar een technisch wereldbeeld waarin God buiten haakjes is geplaatst als een overbodige, primitieve, magische figuur. Doordat de bijbel heel lang werd opgevat als een 'handboek voor magische kunsten' had men geen antwoord op deze ontwikkeling. „Drente werd onkerkelijk toen de kunstmest op de markt kwam. Veel effectiever dan (magisch) bidden!” (p. 30).

Ruitjes tellen, gemeenschap

William Booth zei ooit eens: „Houdt het vooral kort, na 20 minuten wordt er geen ziel meer gered”, Ter Horst voegt toe: „maar wel bedorven...” En: kinderen die lang stil moeten zitten in de kerk, worden vervelend, of ze hebben hun trucjes. Ruitjes en hoedjes tellen. Maar als het kind dan wordt verteld dat het ernstige zonden zijn, die God zeker niet onbestraft zal laten...? (p. 33)

Ter Horst hecht grote waarde aan de gemeente als gemeenschap. Eigenlijk zouden niet alleen de ouders, maar ook alle gemeenteleden de doopvragen moeten beantwoorden. Helaas: „Het is griezelig om waar te nemen hoe weinig veel opvoeders zich bij de gemeente betrokken voelen. Als de mensen elkaar daar niet willen kennen kan het niet goed gaan met de geloofsopvoeding. De oplossing is eenvoudig: zo'n gemeente sterft vanzelf uit” (p. 45).

Gezin

Toch is de kerkdienst niet de belangrijkste plaats voor de opvoeding in het geloof. In protestantse kring schijnt alles van de predikant af te hangen. Als die de kinderen maar weet te pakken tijdens de kerkdienst... Een ernstige misvatting. De preek neemt maar een klein deel van de geloofsopvoeding in. Centraal staat voor Ter Horst het gezin. „Als het hier niet gebeurt, hoeft het elders niet meer!” (p. 41). Ter Horst

stelt dat kerkelijke organen vaak vragen beantwoorden die niet in de gemeente leven.

Hij bepleit een beweging van onderen af: opvoeders die zich bezinnen op het opvoedingsproces, die een impuls geven om met de vragen van deze tijd bezig te zijn (p. 47).

Geloofsgoed

Wat dragen we over? Kinderen in deze tijd hebben perspectief nodig. Christenen kijken veel te veel naar vroeger, toen was alles beter. Daarmee dragen ze zelf bij aan het gebrek aan toekomstperspectief: een van de centrale opvoedingsproblemen van deze tijd (p. 61). Ook wanneer het doel van de opvoeding slechts 'aanpassing' is, werkt de opvoeder belemmerend op dit perspectief. Ter Horst noemt zo'n aanpassings-pedagogiek zelfs 'pure voorouderverering...' (p. 55). Heel belangrijk is de houding van de opvoeder (gewoonte, beloning, straf, geven van geborgenheid, vergeving). „Als een kind in het gezin nooit heeft meegemaakt wat vergeving is, verwijst die term naar niets” (p. 76). Zingen is van niet te onderschatten waarde: „Wie in zijn gezin niet met de kinderen zingt, is niet bezig met de geloofsopvoeding. Als het om financiële redenen noodzakelijk is om te kiezen tussen óf een catechesegroep óf een zanggroep verdient de laatste de voorkeur” (p. 82).

Ja maar

Ik ben enigszins stelling-gewijs het boek van Ter Horst doorgelopen. Bij een aantal uitspraken hebt u mischien gedacht: 'Ja, maar, er is toch ook een andere kant?' 'Ja, maar, waar blijven we dan?' Ik kan me die vragen goed voorstellen; ik stelde ze ook af en toe tijdens het lezen van het boek. Ter Horst heeft zelf ook niet bedoeld sluitende antwoorden te geven.

Misschien helpt het als u de auteur als een huisvriend ziet, die allerlei – voor ons misschien te (on)gewone zaken – ter discussie stelt. Wanneer we ons de achtergrond van bepaalde gewoonten niet meer realiseren, kan zijn opmerkingsgave ons weer prikkelen tot het geven van eigen antwoorden. Het bewust omgaan met de overdracht van het geloof kan erdoor groeien. Dan heeft de auteur bereikt wat hij met dit boek beoogde.

Prof. Dr. W. ter Horst: Christelijke geloofsopvoeding (Kok, Kampen, 1989; 112 pagina's f 17,90).

J.H. Veefkind, Krommenie

Het begon allemaal met de woordvoerder... (2, slot)

(c) Jezus' relatie tot de wereld, vers 9-13.

Het waarachtige licht was komende in de wereld. Zoals gezegd is het onwaarschijnlijk, dat er ná de vermelding van Johannes de Doper nog sprake is van de eeuwigheid. Bovendien komen de meeste uitdrukkingen uit vers 10-12 in het vervolg van het evangelie terug: daar dienen ze als beschrijving van het werk van Jezus.

Tenslotte bewijst vers 12, dat het niet over de eeuwigheid maar over de tijd gaat: geloven in Jezus is pas mogelijk nadat men Hem gezien en gehoord heeft. Het 'in de wereld komen' slaat dus niet op Jezus' geboorte maar op Jezus' optreden. Kerkelijk gesproken: niet op het kerstfeest, maar op epifaniën. Jezus kwam onder de mensen, Hij ging functioneren in de maatschappij, vgl. vers 29 vv.

De wereld is door Hem geworden. Hier staat weer het werkwoord dat we liever met 'gebeuren' of 'tot stand komen' dan met 'worden' vertalen. Het gaat niet over de schepping door God, maar over de herschepping door Jezus. Door Hem kwam de mensenwereld tot nieuw leven. Toen gebeurde er echt iets met de wereld!

Hij kwam tot het zijne. Hij kwam niet op de plaats die dóór Hem was gemaakt, maar Hij kwam op de plaats die vóór Hem was gemaakt. Zijn huis, zijn stad, zijn land, zijn volk. Zoals een kind naar zijn eigen huis gaat: hij heeft dat huis niet gesticht, maar zijn ouders hebben dat gedaan voor hem. Ook hier behoeft dus niet de gedachte achter te liggen dat Hij voor zijn geboorte of bij de schepping al werkzaam is geweest. Wél, dat God om zo te zeggen zijn bedje had gespreid.

(d) Jezus' relatie tot de ooggetuigen, vers 14-18.

Het Woord is vlees geworden. Het is gebruikelijk om deze tekst op de incarnatie te betrekken, de ontvan-genis en geboorte van Jezus. Toch zijn er redenen om niet speciaal aan het kerstfeest te denken. In de eerste plaats staat ook hier weer het werkwoord 'worden', dat we liever met 'gebeuren' vertalen. We denken dan aan de nieuwe dingen die Jezus bij zijn verschijning op

het menselijke toneel tot stand heeft gebracht. Uit het voorafgaande vers blijkt, dat Johannes ook de beschikking had over het woord 'geboren worden'. Dit had veel beter gepast als hij Jezus' ontstaan had willen aanduiden. Nu krijgen we de indruk dat hij veelmeer op Jezus' bestaan de nadruk heeft willen leggen. Deze indruk wordt, ten tweede, versterkt door het gebruik van het woord 'vlees'. Dit duidt immers de mens in zijn zwakheid aan, de mens die lijdt onder en sterft aan de gevolgen van de zonde. In ieder geval zegt deze tekst niet waaruit het Woord is gekomen, de Goddelijke preëxistentie, maar waarin het Woord is gekomen, de menselijke existentie. God heeft zijn Zoon gezonden in een vlees aan dat der zonde gelijk (Rom. 8:3) en Hij heeft onder ons gewoond.

Een heerlijkheid als van *de eniggeborene des Vaders*. Met goed recht kan men ook vertalen: 'van een eniggeborene van een vader'. Dan denkt men niet aan God de Vader en de Zoon, maar aan een aardse vader en zijn enig kind. Het woordje 'als' duidt dan ook echt een vergelijking aan. Zoals een aardse vader al zijn kennis en kunde doorgeeft aan zijn enig kind, zo heeft God al zijn eer geïnvesteerd in Jezus, vgl. Kol. 1:16 vv waar in eenzelfde verband evenals hier het woord 'volheid' opduikt (1:19, 2:10). Het gaat niet om iets voortijdelijks, maar om dingen die in het begin van onze jaartelling zijn gebeurd.

Het hier gebruikte voorzetsel 'van' (eniggeborene 'van' een vader) gebruikt Johannes zowel van Johannes de Doper als van Jezus van Nazaret. Het wijst niet op de generatie door de Vader in de eeuwigheid, maar op de missie van de Zoon in de tijd, vgl. 1:6 met 7:29. In elk geval kan men aan het gebruikte voorzetsel geen eeuwigheidselement ontleenen.

Die na mij komt is vóór mij geweest, want Hij was eer dan ik. Het spreekt vanzelf dat men deze uitspraak van Johannes de Doper in verband heeft gebracht met het voorbestaan, de preëxistentie. De uitdrukkingen 'vóór mij' en 'eer dan ik' geven hier alle aanleiding toe. We kunnen echter een paar dingen overwegen. Ten eerste: hier staat weer het werkwoord 'worden', dat we ook kunnen weergeven met 'gebeuren', of desnoods 'geraken'. Dan zou de betekenis zijn: Hij is wel ná mij gestart,

maar Hij is toch vóór mij aangekomen. Hij is mij voorgeraakt, voorgekomen.

In de tweede plaats: het voorzetsel 'voor' heeft in het nieuwe testament soms temporale betekenis, eerder in tijd. Maar het heeft soms ook lokale betekenis, verder in plaats. Bijvoorbeeld in het vierde evangelie zelf: 'ik ben de Christus niet, maar ik ben voor Hem uit gezonden', en: de goede herder gaat voor zijn schapen uit (3:28, 10:4). Deze beide overwegingen versterken elkaar over en weer.

Ten derde: de uitdrukking 'eer dan' of 'eerste' duidt in het nieuwe testament soms een volgorde aan, hij ging het eerst van start. Maar soms geeft deze uitdrukking ook een rangorde aan, hij kwam het eerst aan. Men kan als laatste starten en toch als eerste aankomen, nietwaar? 'Eer dan' krijgt zo de betekenis van 'belangrijker dan'. En stellig was Jezus belangrijker dan Johannes.

In de vierde plaats: de drie andere evangeliën hebben in dit verband het woord 'sterker'. Johannes de Doper zegt daar: 'Hij die na mij komt, is sterker dan ik. Ik ben niet waard nederbukkende zijn schoenriem los te maken'. Ook deze twee overwegingen versterken elkaar over en weer.

Eén van de verklaarders schrijft: 'de nederige volgeling van Johannes werd verheven tot een superieure positie'. Met de eeuwigheid heeft dit alles niets te maken, met de tijd des te meer!

De Zoon die aan de boezem van de Vader is. Er is op gewezen dat hier geen verleden tijd staat, maar een tegenwoordige tijd. De tekst beschrijft niet de toestand van vroeger, maar van nu.

Bij de laatste paasmaaltijd ligt Johannes 'aan de boezem van' Jezus (13:23). Wij zouden zeggen: vlak voor Jezus. Welnu, zoals Johannes tijdens de paasmaaltijd vlakbij Jezus was, zo is Jezus tijdens zijn leven op aarde en na zijn hemelvaart vlakbij God de Vader. We kunnen inderdaad aan beide momenten denken: Jezus wandelt met God en Jezus zit naast zijn Vader. Op het standpunt van de schrijver van het evangelie lijkt het tweede 't meest waarschijnlijk – dat hij denkt aan Jezus zoals Hij nu zit aan de rechterhand van God, de almachtige Vader.

In elk geval heeft ook deze uitdrukking met de preëxistentie niets te maken.

Samenvattend kunnen we zeggen:

(1) Ondanks de zware kerkelijke en theologische traditie is het niet noodzakelijk om in de proloog van het evangelie naar Johannes aan de preëxistentie te denken.

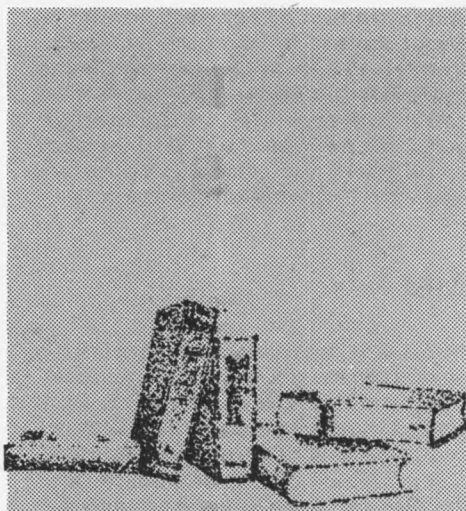
(2) Johannes begint zijn evangelie evenals de andere evangelisten bij het publieke optreden, hooguit bij de geboorte, van Jezus van Nazaret.

(3) De gegevens uit Johannes 1:1-18 zijn heel goed te betrekken op het leven en werken van de Here Jezus.

(4) In het vierde evangelie staat Jezus wel helemaal aan Gods kant: zijn heerlijkheid. Maar tegelijkertijd staat Jezus geheel aan de kant van de mensen: Hij is één van ons.

Vertaling van de hele passage:

- 1 In het begin was de Woordvoerder en de Woordvoerder was bij God en God was de Woordvoerder:
- 2 deze was in het begin bij God.
- 3 Alles gebeurde door hem en buiten hem gebeurde er niets.
- 4 Wat is gebeurd in Hem, was leven en het leven was het licht der mensen
- 5 en het licht schijnt in de duisternis en de duisternis overviel het niet.
- 6 Er gebeurde: een mens afgezonden bij God vandaan zijn naam was Johannes.
- 7 Deze kwam voor een getuigenis om over het licht te getuigen opdat allen door zijn dienst zouden geloven.
- 8 Hij was het licht niet maar om over het licht te getuigen.
- 9 Het enig werkelijke licht was er al het verlicht elk mens bij zijn komst de wereld in.
- 10 Hij was in de wereld en de wereld gebeurde door hem . toch kende de wereld hem niet.
- 11 Hij kwam tot het zijne toch namen de zijnen hem niet aan.
- 12 Maar zovelen hem aannamen hun heeft hij macht gegeven Gods kinderen te worden
- 13 hun die in zijn naam geloven die niet uit bloedgroepen en niet uit vleselijke lust en niet uit mannelijke wil maar uit God werden verwekt.
- 14 En de Woordvoerder gebeurde als vlees en vertoefde onder ons en wij zagen zijn eer een eer als van een enig kind van een vader vol genade en waarheid –
- 15 Johannes getuigt over hem en roept uit: Deze was het van wie ik zei: Hij die na mij komt, is mij voorgeraakt want hij was belangrijker dan ik –
- 16 want uit zijn volheid kregen wij allen zelfs genade in plaats van genade
- 17 want de wet werd door Mozes gegeven de genade en de waarheid gebeurden door Jezus Christus.
- 18 God heeft niemand ooit gezien Gods enige die vlakbij de Vader is Hij vertelde...

Boekbespreking

H. Algra, Den Helder

Aspekten van geloofsopvoeding

Bij de Hervormd Gereformeerde Jeugdbond verscheen een boekje over 'Aspekten van geloofsopvoeding' dat in een half jaar tijd 3 herdrukken beleefde.

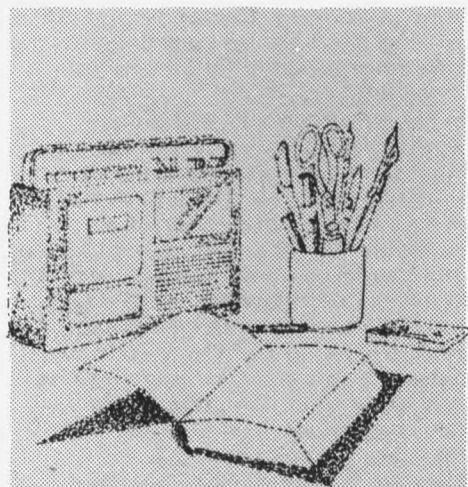
Het boekje heet 'Kind en geloof'. Die titel kan helaas verwarrend werken, want ook een boek van de bekende Dr. J.L. Klink draagt deze naam. In 5 hoofdstukken belichten de auteurs ieder een aspect van de geloofsopvoeding van kinderen tot 12 jaar. Het eerste hoofdstuk gaat over het Godsbeeld dat opvoeders aan kinderen overdragen. De schrijvers stellen (mede aan de hand van voorbeelden uit de bijbel) dat er gemakkelijk een verkeerd beeld van God wordt overgedragen. Dit verkeerde beeld kan zeer hardnekkig zijn en het juiste zicht op God verduisteren. Evenals (o.a.) Narramore trekken de auteurs ook een lijn naar de dagelijkse opvoedingspraktijk. Het beeld dat een kind van God ontwikkelt is niet alleen van de woorden van de opvoeder afhankelijk, maar ook van zijn houding. Zo zal het een kind met een harde, weinig vergevingsgezinde vader moeite kosten zich een vergevingsgezinde Vader in de hemel voor te stellen. Interessant zijn de antwoorden die kinderen in verschillende leeftijdsgroepen geven op de vraag 'wie is God?' Zo geven jonge kinderen een konkreet antwoord („een man met een baard”), terwijl pubers een veel abstrakter beeld van God schetsen. Het tweede hoofdstuk gaat in op het gesprek met kinderen over het geloof. Dat gesprek blijkt in veel gezinnen niet vanzelfsprekend te zijn. Ook hier weer veel nadruk op de houding van de opvoeder (bv. ten aanzien van straf en vergeving). Het derde hoofdstuk behandelt het gebed. In dit gedeelte worden suggesties vermeld over vormen waarin we kunnen bidden (dat kan ook zin-

gend gebeuren). Bidden vraagt tijd en mag nooit beperkt worden tot 'formuliergebeden' of tot een 'verlanglijstje'.

In het vierde en vijfde hoofdstuk wordt de plaats van de bijbelvertelling in het gezin besproken. Daarbij wordt de vraag gesteld in hoeverre bepaalde bijbelgedeelten in een gezin met jonge kinderen overgeslagen zouden moeten/kunnen worden. In het gedeelte over kinderbijbels wordt de tekst van de geschiedenis van de roeping van Mozes in 5 bijbels voor jonge kinderen weergegeven. Terecht stellen de auteurs dat de kinderbijbel de N.B.G.-vertaling niet mag vervangen.

'Kind en geloof' is een gemakkelijk leesbaar en daardoor voor breed publiek zeer toegankelijk boekje. De vragen aan het eind van ieder hoofdstuk maken het ook geschikt om op (bv.) een bijbelkring met jonge ouders te bespreken. De beknoptheid leidt soms tot een wat weinig genuanceerde konklusie; wie echter meer wil lezen vindt aan het slot echter ook een goede literatuurlijst. Het accent van het boekje ligt bij de opvoeding in het gezin; aan school, kerkdienst en jeugdwerk wordt geen aandacht besteed. Een belangrijk punt is dat de auteurs niet blijven steken in een aantal didaktische richtlijnen, maar dat veel aandacht wordt besteed aan het persoonlijk geloofsleven van de opvoeder. De schrijvers beperken zich tot de leeftijd tot 12 jaar. Of kinderen tot geloof komen hangt niet van de opvoedingsmethoden van de ouders af. Toch kunnen we wel stellen dat de (jonge) kindereleeftijd van buitengewoon grote betekenis is voor de geloofsopvoeding. Helaas wordt dit door lang niet alle ouders voldoende (en op tijd) ingezien. Ook om die reden kan ik de aanschaf van dit boekje van harte aanbevelen. Voor de prijs hoeft u het niet te laten...

H. van Dam e.a.: Kind en geloof. Te bestellen bij: Landelijk Centrum van de Hervormd-Gereformeerde Jeugdbond, Prins Bernhardlaan 1, 3722 AE BILTHOVEN, telefoon (030)-285402. (63 pagina's, prijs: f 6,-).

Jeugdtribune

R.R. Ganzevoort – Wormerveer

De grote verwarring (2)

De vorige keer hebben we gezien dat er in deze tijd een toenemende belangstelling bestaat voor occulte verschijnselen. Die belangstelling is gevaarlijk, omdat mensen door het occultisme van God afgehouden kunnen worden. Een tekst die in de bijbel heel duidelijk spreekt over occulte zaken is Deuteronomium 18: 10-15.

Deze week gaan we nog wat nader in op het occultisme.

Geesten

Opvallend zijn bij het occultisme de geesten. Een onderscheid tussen waarzeggende geesten en geesten van overledenen vinden we in Leviticus 19:31: *Gij zult u niet wenden tot de geesten van doden of tot waarzeggende geesten, gij zult hen niet zoeken om u met hen te verontreinigen: Ik ben de HERE uw God.* Dat wordt nog belangrijker als je leest in Prediker 9:5, 6, 10: *De levenden weten tenminste, dat zij sterven moeten maar de doden weten niets. Zij hebben nooit deel aan iets dat onder de zon geschiedt. Er is geen werk of overleg of kennis of wijsheid in het dodenrijk.* Kennelijk zijn de geesten van de overledenen niet werkelijk op te roepen. Toch maken geesten zich vaak kenbaar met de naam van een bekende. Opnieuw is het dan niet die persoon, maar de satan die een gevaarlijk spelletje met mensen speelt.

Astrologie en horoscopen worden beschreven in Jesaja 47:13-14: *zij die de hemel indelen, die de sterren waarnemen, die maand voor maand doen weten wat u overkomen zal. Zij kunnen hun leven niet redden uit de macht der vlammen..., het is geen vuurtje om bij te zitten.* Vrij vertaald: het is een link spelletje waar je mee bezig bent! De sterrenbeelden en

tekens van de dierenriem herken je onder andere in Romeinen 1:22-23: *Bewerend wijs te zijn zijn zij dwaas geworden en hebben de majesteit van de onvergankelijke God vervangen door het beeld van een vergankelijk mens, van vogels, van viervoetige en van kruipende dieren.*

Strijd

Het is wel duidelijk dat er juist op paranormaal gebied grote gevaren zijn, omdat de grens van goed en kwaad moeilijk te vinden is. Wat is occult en wat is het werk van Gods Geest? Dat is des te moeilijker omdat de duivel Gods Geest imiteert. Het gaat in de hemelse gewesten om een strijd tegen de satan en zijn machten. We lezen in Efeze 6:12: *Wij hebben niet te worstelen tegen bloed en vlees, maar tegen de overheden, tegen de machten, tegen de wereldbeheersers dezer duisternis, tegen de boze geesten in de hemelse gewesten.* Als je weet dat het om boze geesten gaat moet je dan ook radicaal alle deuren dichtzetten.

Het zou niet goed zijn als we daar alleen maar over spreken. Het verlangen naar omgang met het bovennatuurlijke is namelijk niet zonder meer zondig: daar zijn we juist voor gemaakt. De mens is bedoeld om met God om te gaan. Dat de duivel dat in het omgekeerde draait is al erg genoeg, maar juist daarom moeten we hier evenwichtig mee omgaan en niet alles overboord zetten. Je zou wel eens Gods wegen kunnen afwijzen in je fanatieke strijd tegen alles wat vreemd is. Niet voor niets staat er in hetzelfde gedeelte als de waarschuwing tegen de waarzeggerij ook het vers Deuteronomium 18:15: *Een profeet uit uw midden, uit uw broederen, zoals ik ben, zal de Here Uw God u verwekken; naar Hem zult gij luisteren.* Volgens Handelingen 3:22 is hiermee de Here Jezus bedoeld. Kennelijk is de drang naar het bovennatuurlijke niet verkeerd, als je het maar bij de goede zoekt: bij God zelf.

In Jesaja 8:19 lezen we dat zo: *En wanneer men tot u zegt: vraagt de geesten van doden en de waarzeggende geesten die daar piepen en mompelen – zal een volk niet zijn God vragen? Zal men voor de levenden de doden vragen?* En Johannes geeft Jezus' woorden door: *De Trooster, de Heilige Geest, die de Vader zenden zal in mijn naam, die zal u alles leren en u te binnen brengen al wat ik u gezegd heb.* De naam van Jezus is het kenmerk van de goede Geest: *Hieraan onderkent gij de Geest van God; iedere geest die belijdt dat Jezus Christus in het vlees gekomen is is uit God, en iedere geest die Jezus niet belijdt is niet uit God.*

Eigen Wegen

We hebben de hele tijd de nadruk gelegd op de grensgevallen. Grenzen tussen de natuurlijke en de bovennatuurlijke wereld en grenzen tussen goed en kwaad. We hebben niet ingevuld wat allemaal goed en kwaad is, om de eenvoudige reden dat de Bijbel dat niet concreet noemt. Magnetiseurs, Acupunctuur, Iriscopie en nog vele andere zaken die twijfelachtig worden gevonden zijn niet letterlijk terug te vinden in de Bijbel. In veel zul je dus zelf je standpunt moeten bepalen in afhankelijkheid van de Heer. Hoe kun je dat doen?

In de eerste plaats door het gebed. Dat is de eerste band die we hebben met God over de grenzen van het natuurlijke heen. Vraag de Heer om door zijn Geest zo in je hart te werken dat je zijn wegen gaat. Vraag bescherming tegen de gevaren. Wie dicht bij de Here God blijft zal niet gauw ten prooi vallen aan de duivel. Niets kan ons scheiden van de liefde van Christus. Als je een bloeiend geloofs- en gebedsleven hebt hoeft je niet paniekerig te doen over verkeerde invloeden. Ook als je in het verleden bezig hebt gehouden met occulte zaken en merkt dat je daardoor onder invloed van een anti-Goddelijke macht bent gekomen is gebed de eerste stap naar bevrijding. Waarschijnlijk zul je dan ook een ander moeten vragen met je te bidden.

In de tweede plaats door Bijbel te lezen. Over een aantal zaken is de Bijbel heel duidelijk, zoals je hebt kunnen zien. Als je biddend de Bijbel leest zal de Here God je nog meer laten zien wat in jouw leven van belang is. De grenzen kunnen voor de een anders liggen dan voor de ander, maar in afhankelijkheid en gehoorzaamheid mag je daar verantwoordelijk mee omgaan. Let er ook op of je geloofsleven wordt beïnvloed door bepaalde keuzes. Als je na een contact met iemand of een behandeling van een paranormaal genezer merkt dat je geloofsleven minder wordt ben je op de verkeerde weg. Je moet dan ook een genezer beproeven voor je hem toelaat in je leven. Hij kan nog zo christelijk overkomen, maar is hij dat echt? Aan de vruchten herkent men de boom, en ook de valse profeten.

In de derde plaats door wijze christenen om je heen. Als je te weinig weet mag je er gerust iemand om vragen die er meer van weet. Je hebt soms heel wat levenservaring en geloofservaring nodig om de verleidingen van de duivel te herkennen. Zoek daar als het kan samen naar – juist in je gemeente! We mogen met elkaar leren sterk te staan in de strijd.

Kortom:

Je hoeft niet bang te zijn. God is sterker dan de duivel. Je moet wel oppassen, want als je niet dicht bij de Heer blijft en zijn geboden gehoorzaamt, dan is het gevaar groot dat de duivel een wig drijft tussen jou en je Redder. Blijf dicht bij de Here Jezus, want daar ben je veilig. Trek je niet teveel aan van indianenverhalen, maar wees ook op je hoede voor valse gerustheid. En verder: bij twijfel niet inhalen!

Om verder te praten en te denken:

- * Hoe kun je onderscheiden tussen occulte zaken en psychologische trucs?
- * Waarom zouden allerlei paranormale zaken zoveel aandacht krijgen?
- * Waarom lijkt het christelijk geloof minder aantrekkelijk dan het occultisme?
- * Hoe kun je in de grensgevallen duidelijkheid krijgen? Moet je niet voor de zekerheid alles wat paranormaal lijkt links laten liggen?

(dit artikel verscheen eerder in *Aktie*)

Jan van der Spek, Den Haag

Samenspel

Graag wil ik hierbij reageren op de artikelen die br. D.W.L. Milo in maart en in augustus van het vorig jaar heeft gepubliceerd in *Opbouw* onder de titels *Liturgisch samenspel* en *Liturgisch contrapunt*. Om in muzikale termen te spreken zou ik een antwoord willen geven op het aangegeven thema, nl. de samenwerking tussen predikant en organist. Daarnaast wil ik graag het thema uitbreiden door in te gaan op een aantal aspecten die ermee in verband staan.

1. Ook naar mijn ervaring zijn steeds meer predikanten (en met name de jongere) bereid bij de voorbereiding van de kerkdienst samen te spelen met de organist. Dan bedoel ik niet alleen dat de liturgie tijdig wordt opgegeven, maar bovendien suggesties terzake van de orde van dienst en in het bijzonder (de muzikale aspecten van) de liederenkeuze welkom zijn. Helaas komen ook wijzigingen in de liturgie tijdens de dienst nog voor (ik voel me dan net een verkeerd geprogrammeerde juke-box), maar ik ben blij dat ik dezelfde ontwikkeling zie als br. Milo.

2. We gaan naar de kerk om daar als individu en als gemeente samen onze God te ontmoeten. Dat betekent samen vieren, gedenken en leren. Gebed, lied, woordverkondiging, water, wijn en brood horen daarin bij elkaar. In welke volgorde, in welke vorm en door wie gedaan zijn allemaal vragen, die gesteld worden voordat de orde van dienst wordt vastgesteld. Onder liturgisch samenspel versta ik, anders dan br. Milo, meer dan de muzikale inbreng van de organist. Ik denk daarbij vooral aan het bij de voorbereiding en uitvoering van de orde van dienst betrekken van meer gemeenteleden, zowel oudere als jongere. Het lijkt mij goed dat ook uit de liturgie blijkt dat de ontmoeting met onze God een blijde gebeurtenis is, die uitnodigt

tot actieve betrokkenheid. Het lijkt me te eenvoudig om te zeggen dat we dat niet gewend zijn, of dat de dominee daar geen tijd voor heeft. Misschien mag die broeder met z'n heldere stem eens uit de bijbel lezen, of die drie zusjes een lied op de blokfluit spelen.

Verder denk ik dat het belangrijk is dat te merken valt dat we niet alleen als individu onze God ontmoeten, maar ook samen als gemeente. Zeker, we zingen (verzen), geven een bijdrage in de collectezak en zeggen wellicht hardop amen na de zegen (groet). Maar wordt de ontmoeting niet veel rijker wanneer we b.v. samen (zingend) ons geloof belijden, hardop het Onze Vader bidden, en die (lange) psalm geheel en in beurtzang zingen? Onze predikanten hebben tegenwoordig een zware taak. Ze zijn in liturgische zin spreekbuis van een onmondige (?) gemeente. Is dat de schuld van Calvin, de traditie, of is het misschien gemakzucht?

Het lijkt me goed dat er samenspel is. Als organist lever ik graag een bijdrage. Omdat de eredienst geen spelletje is, moet dat samenspel in goede orde verlopen. 'Het briefje' vormt daarvan een onderdeel. Een regelmatige inbreng van gemeenteleden voorkomt dat in het najaar een speciale commissie met het oog op de kerstdienst (en) in het leven moet worden geroepen. Was het maar iedere zondag kerstfeest!

3. Goed (liturgisch) samenspel vraagt om goede, deskundige spelers. Als muzikale man (of vrouw) levert de organist in het muzikale deel van de kerkdienst zijn (of haar) bijdrage. Geroepen tot die taak is de organist ook verantwoordelijk voor dat gedeelte. Dat woord klinkt zwaarwichtig, maar het is zo. Te recht wijst br. Milo op de hoge waarde van de lofzang. Maar hoewel de begeleiding van de gemeente wel de hoofdtaak van de organist is, houdt zijn werk meer in. Ook het

voor- en naspel en collectespel moeten naar mijn idee inhoud hebben. En misschien kan hij de predikant met een (muzikaal) advies van dienst zijn.

De meeste organisten in onze kerken zijn amateurs, liefhebbers die hun gaven op die manier willen gebruiken. Van hen mag niet hetzelfde gevraagd worden als van degenen die een opleiding hebben genoten. Maar het lijkt me wel dat ook van de liefhebber mag worden verwacht dat hij (of zij) naar vermogen een bijdrage levert. Dat vraagt om een goede voorbereiding van begeleiding en solospel. Dat kost zeker tijd. Aan een 'gewone' dienst besteed ik in elk geval anderhalf uur. De studietijd voor een geschikte bijdrage uit de literatuur reken ik dan nog niet eens mee.

Ik ben ervan overtuigd dat een predikant die de inzet van de medespelers kent, bereid is samen te spelen. Maar we moeten ons realiseren dat het lange tijd zo is geweest dat onze predikanten bijna alleen de voorbereiding en uitvoering van de dienst verzorgden. Het lijkt me goed voorzichtig te beginnen met vingeroefeningen voor enkele variaties, met hetzelfde uitgangspunt als voorheen. Want de eer van onze God, daar blijft het om begonnen.

4. Ook deze bijdrage lijkt voorbij te gaan aan het feit dat onze predikanten veel werk verzetten, ook voor de voorbereiding van de dienst. Niets is minder waar. Dat een preek niet eerder klaar is dan op vrijdagavond, heeft redenen waar een organist begrip voor kan opbrengen. Maar misschien zou de predikant enkele dagen tevoren alvast het thema van de preek en wellicht het intochtslied willen doorgeven. En (daarom gevraagd) zal de goede organist ook willen meedenken over andere (muzikale) onderdelen van de orde van dienst.

B. Wielenga, Kampen

De ene Naam: Zending in de 21e eeuw (1)

DE ENE NAAM: zending in de 21ste eeuw

Het einde van de 21ste eeuw komt in zicht. Niet maar een eeuw maar een millennium heeft op een dekade na haar loop voltooid. En dat vraagt om terug blikken en vooruit zien. En dat zal in de komende jaren nog wel in toenemende mate gaan gebeuren. Boeken en artikelen zullen geschreven worden om ons over de drempel heen te helpen die ons scheidt van het derde millennium na de geboorte van Christus onze Heer.

Juist voor de christelijke geloofs-gemeenschap zal het van belang zijn rekenschap te geven van het aanbreken van weer een nieuwe era in de geschiedenis van mens en wereld. Deze rekenschap houdt verband met haar verwachting van de wederkomst van haar Heer. Wanneer komt hij terug en zal zijn beoefde en verwachte Rijk aanbreken?

Speculaties en bespiegelingen over het wanneer van het einde zullen ons zeker niet onthouden worden in de komende jaren. De tekenen der tijden zullen weer druk gelezen worden en uitgelegd. Hoe laat is het volgens die tekenen op Gods wereldklok? Wanneer slaat het uur twaalf?

De zending is altijd gezien als het teken van de eindtijd bij uitstek. Een onlosmakelijke band tussen zending en wederkomst van Christus, tussen zending en eschaton, is altijd in de kerk aanvaard geweest als onopgeefbaar. Maar onproblematisch is de verbinding tussen zending en wederkomst niet.

De tijden en gelegenheden in verband met het einde worden in de bijbel uitdrukkelijk in Gods hand gelegd. Inzicht ontvangen we niet in het wanneer, zelfs niet in het hoe, van de wederkomst. Elke berekening van de wederkomst, elke speculatie over hoe ver de geschiedenis al gevorderd is, stuit op deze principiële weerstand van Gods kant om ons inzicht ten deze te verschaffen. Maar een andere vraag in dit verband is die naar de voltooidheid van de zending: wanneer is de zending voltooid? Valt daar een zinnig woord over te zeggen, zodat alsnog het wanneer berekend zou kunnen worden?

Hoe onlosmakelijk de band tussen zending en wederkomst ook is, onproblematisch is ze niet.

In dit artikel wil ik kort in gaan op de vragen rond zending als teken van de eindtijd. Hoe moet dit teken wor-

den gelezen en uitgelegd, niet alleen maar in verband met het einde van een eeuw, maar vooral ook met het einde van de geschiedenis, dat ons zoveel eeuwen geleden nu alweer in het vooruitzicht werd gesteld door haar Heer Jezus Christus?

Gaat de zending nog een derde millennium tegemoet of mogen we toch een spoediger wederkomst van Christus verwachten?

Wat wij zullen bieden, is niet meer dan een aantal kanttekeningen bij ons thema, die hopelijk onze bezinning kunnen stimuleren.

En we doen het onder de noemer van 'de ene naam' waarin ons aller behoud gelegen is, naar Petrus' woord in Hand. 4.

Zonder de naam van Jezus Christus is er zending noch wederkomst.

In een tweede artikel wijzen we nog op een paar konsekwenties, die o.i. getrokken moeten worden uit de verbondenheid van zending en wederkomst door de ene naam, ook voor de 21ste eeuw.

Zending: een teken van hoop

De nauwe verbinding tussen zending en wederkomst leggen we naar aanleiding van Jezus' rede over de laatste dingen, Mat. 24 en Mark. 13.

Eerst moet het evangelie van het Koninkrijk wereldwijd verkondigd worden. Daarna zal het einde aanbreken. Dat lijkt op een temporeel-causaal verband. Toch moeten we wat voorzichtig met die termen 'eerst' en 'daarna' omgaan. Al was het alleen al omdat in de apokalyptische taal, die Jezus hier gebruikt, tijdsaanwijzingen niet altijd zo maar zonder meer in een westerse reportage-stijl mogen worden omgeduid.

Maar vooral van belang is te bedenken dat Jezus in zijn rede geen een zich alsmaar uitstrekkende geschiedenis op het oog heeft gehad. Het gaat in zijn rede om bemoediging van zijn leerlingen en zo ook van de kerk in de tijd die zou aanbreken na zijn terugkeer naar de hemel. Een tijd van lijden, druk en vervolging zou aanbreken. In die komende tijden van aanvechting en verdrukking moesten zijn leerlingen staande blijven en zich vast klemmen aan hem die de geschiedenis in zijn hand houdt. Het eerst van de wereldwijde verkondiging van het Evangelie staat in dit kader; het is bedoeld als aanmoediging, het is een teken van hoop in een tijd van nood en ellende.

Zending kwalificeert de tussentijd

tussen hemelvaart en wederkomst als tijd van Gods geduld en genade, omdat hij nog zijn toorn uitstelt in zijn liefde voor een gevallen wereld. We moeten daarom ook niet proberen dat 'eerst en daarna' uit Mat. 24 uit te zetten op een menselijke tijdschaal, zodat alsnog de tijden en gelegenheden inzichtelijk zouden worden. Zending betekent dat het einde komt, wanneer dan ook en hoe dan ook, op de door God bepaalde tijd. Maar nog niet, want zijn geduld is nog niet ten einde, hij houdt zich nog in ons ten goede, Jes. 48.

Een laatste kanttekening plaatsen we bij de voltooidheid van de zending. Wanneer is de zendingstaak der kerk voltooid?

Aan het begin van deze eeuw was men nog optimistisch over de mogelijkheden van de westerse kerk om heel de wereld binnen deze eeuw met het evangelie te bereiken. Men verwachtte grote dingen van God, al kwam er ongetwijfeld ook wat westerse cultuur-optimisme bij kijken. Aan het einde van de 20ste eeuw terug blikkend zien we dat dat optimisme in grote delen der kerk verdwenen is. Twee wereldoorlogen hebben aan westerse overmoed wel een einde gemaakt. De kerk is in de crisis, en met haar is de zending tot een probleem geworden. Zending kan voor velen alleen nog als een soort christelijk veredeld ontwikkelingswerk. In andere delen der kerk gloeit het enthousiasme van het begin nog na. Westers optimisme is nog niet helemaal dood, zeker niet in bepaalde amerikaans beïnvloede kringen, waar men meent met wat méér inzet van mankracht en geld, en niet te vergeten gebed, het toch nog te kunnen klaren: de volkeren tot leerlingen gemaakt, gedoopt en al, onderhoudend al wat Jezus bevoelen heeft.

De vraag is echter: hoe berekenen we de voltooidheid van de zendings-taak? Is de taak der kerk voltooid, zodra er in een bepaald gebied, onder een bepaald volk, een zelfstandige kerk ontstaan is? En wat is dan een 'zelfstandige' kerk – ook een financieel zelfstandige kerk bij voorbeeld? Zelf menen we dat in zo'n situatie een eerste fase van de zendingstaak voltooid is. De westerse zendingswerkers treden meer en meer, zo niet geheel terug. De ontstane kerk zelf gaat verder – met de zendingstaak.

Principieel komt die taak nooit ten einde. Op het moment dat Christus

D. Holwerda

Punten en komma's (1)

wederkomt zal ze voltooid zijn – niet naar ónze begrippen, maar naar Góds oordeel. Voor ons gevoel komt er nooit een einde aan het werk. 'Bereikte' velden als Noord-Afrika en Europa worden weer opnieuw 'onbereikte' velden. Niet alleen de armen, maar ook de 'heidenen' hebben we altijd bij ons. Principeel is zending een onvoltooide taak, die door God zelf, op zijn tijd, naar zijn oordeel, voltooid zal worden verklaard. En dan zal de Heer terug komen.

Wanneer komt hij terug, en breekt het einde aan? Niemand dan God die het weet. Het kan dus nog best: nog een derde millennium aan zending. Hij komt onverwachts, zij het niet onverwacht, en dat houdt de spanning erin. Dat houdt ons in de zending gaande. En zo gaat de zending verder, een teken van hoop in een wereld vol nood. Niet de druk van de eindtijd dringt ons alle krachten in te zetten, maar de liefde van een God, die niet wil dat iemand verloren gaat en daarom zijn toorn uitstelt.

Onlangs¹ wees ik op verkeerde vers- en zinsindelingen in enkele teksten uit Petrus' brieven. In de loop der jaren zijn me veel meer plaatsen in het NT opgevallen waar men in de onder ons gangbare weergaven de zinnen verkeerd heeft ingedeeld. Op enkele daarvan wilde ik in deze reeks de aandacht vestigen.

De achtergrond van de problemen

Misschien zal de lezer zich afvragen: hoe is dat toch mogelijk, dat de zinnen in onze vertalingen soms verkeerd zijn ingedeeld? Is dan in de grondtekst daarover geen uitsluitel te krijgen? Werkte men daarin niet met leestekens?

Dan moet het antwoord luiden: Nee; aanvankelijk althans niet. Als men de oudste griekse handschriften – ook van het NT – opslaat, heeft men een tekst voor zich die in *louter hoofdletters* is geschreven. Pas in het begin van de 9de eeuw is men overgegaan op het z.g. minuskelschrift, dat wij – in een ietwat 'verbasterde' vorm – tegenwoordig nog gebruiken voor het schrijven en drukken van een griekse tekst. Nu, dat *oude*, z.g. unciale, schrift is in feite een *ketting van hoofdletters* zonder enige markering. Er staan niet alleen geen punten en komma's, geen vraag- of uitroepetekens of wat ook in; nee, er is zelfs *geen woordindeling* gemaakt. De lezer moet zelf de ketting 'in mootjes hakken'.

Dubbelzinnigheid door het ontbreken van woordindeling

Naar men begrijpen zal, is het een hele toer een tekst die zó geschreven is, goed te lezen. In de tijd toen men zulke oude, unciaal geschreven teksten overbracht in de 'modernere' minuskel – dat gebeurde voorname-lijk in twee perioden, nl. rond 850 en rond 1300 – zijn er dan ook verschillen o.a. in woordindeling opgetreden, wanneer twee scriba's dezelfde tekst overschreven.

Aan een modern voorbeeld valt voor het Nederlands te illustreren, dat dezelfde lettercombinatie soms twee opvattingen toelaat. Enkele jaren geleden, toen de Letterenfaculteit van de Rijksuniversiteit Groningen erg op de tocht kwam te staan in het kader van bezuinigingen, is er een congres gehouden onder de titel OVERLEVENDELETTEREN.

U kunt – en dat was ditmaal ook *de bedoeling!* – dit op twee manieren lezen:

- a) Overleven de letteren?
- b) Over levende letteren!

Dubbelzinnigheid door het ontbreken van leestekens

U ziet, dat in het pas genoemde voorbeeld naast het ontbreken van woordindeling ook het achterwege blijven van leestekens in het spel is. Van de dubbelzinnigheid die het niet plaatsen van punten en komma's e.d. meebrengt, kent U waarschijnlijk allemaal wel een voorbeeld.

Uit mijn kinderjaren herinner ik mij het volgende raadsel-versje: De boeren uit het Noorderland hebben tien vingers aan elke hand vijf en twintig aan handen en voeten. Wie weet, hoe we dit lezen moeten? Op grond van de *regelindeling* is ieder geneigd hier te denken aan boeren met aan elke hand tien vingers (regel 2). Hoe ze dan aan handen en voeten samen er maar vijftien-twintig kunnen hebben (regel 3), blijft zo een onoplosbare vraag. Het grapje is echter, dat men de regels 2 en 3 zó moet indelen: hebben tien vingers, aan elke hand vijf, en twintig aan handen en voeten.

Wie bedenkt, dat de tekst van het griekse NT oorspronkelijk geen enkele indeling te zien gaf, dien zal het niet bevreemden, dat er, toen men later wel een indeling maakte, en daartoe leestekens plaatste, wel eens iets mis is gegaan, doordat men de tekst niet goed begreep. Voor dit soort fouten, gemaakt bij het overschrijven van de 'heilige' tekst, moet men begrip opbrengen. Men mag niet meewarig het hoofd schudden over 'die domme afschrijvers'. Wat zouden U en ik ervan gemaakt hebben, als we zo'n 'maagdelijke' tekst hadden moeten indelen en van leestekens voorzien?

Aan de andere kant zou het wel helemaal fout zijn, als wij op onze beurt nu zo'n foutief ingedeelde en van onjuiste leestekens voorziene tekst heilig gingen verklaren, omdat hij op zo'n lange traditie kan bogen; en als wij mensen die wat hier bij de overlevering scheef is gegaan, trachten recht te zetten, als aanraders van Gods heilig woord zouden beschouwen.

Rom. 8, 33-37

Als eerste voorbeeld van een op onjuiste wijze ingedeelde en van leestekens voorziene tekst noem ik Rom. 8, 33-37. Ik heb vroeger al eens ergens in een noot, meen ik, dit geval gesignaleerd. Maar er is aanleiding hier nog eens breder op terug te komen. We zullen hier nl. ervaren, hoe onze gangbare collectie leestekens toch soms te kort

schiet, wil men *alle affecten* die een schrijver aan zijn tekst meegeeft tot uitdrukking brengen.

De NBG geeft onze tekst als volgt weer:

33 Wie zal uitverkorenen Gods beschuldigen? God is het, die rechtvaardigt;

34 wie zal veroordelen? Christus Jezus is de gestorvene, wat meer is, de opgewekte, die ook ter rechterhand Gods is, die ook voor ons pleit.

35 Wie zal ons scheiden van de liefde van Christus? Verdrukking of benauwdheid, of vervolging of hongers, of naaktheid, of gevaar, of het zwaard?

36 Gelijk geschreven staat:

Om Uwentwil worden wij den gansen dag gedood,

wij zijn gerekend als slachtschapen.

37 Maar in dit alles zijn wij meer dan overwinnaars door Hem die ons heeft liefgehad.

Drie vragen

Wie aandachtig leest, ziet aanstands, dat hier achtereenvolgens drie vragen worden gesteld, die allemaal met 'Wie...?' beginnen. Dat 'wie' vinden we nl. aan het begin van v. 33, van v. 34 en van v. 35.

De laatste vraag

Kijken we nu eerst eens naar de laatste vraag („Wie zal ons scheiden van de liefde van Christus?“), dan zien we, dat deze gevolgd wordt door een aantal *vragenderwijs gedane suggesties van mogelijke antwoorden*. Aansluitend bij wat ik in de artikelen 'Rhetorische reeksen in de brieven van Paulus'² heb betoogd, orden ik ze in drie groepjes; en terwille van de duidelijkheid (vooral van de samenhang tussen bepaalde elementen) veroorloof ik me een wat vrijere weergave:

- a) In het nauw gebracht of klem gereden worden of achtervolging?³
- b) Of gebrek aan voedsel of kleding?
- c) Of gevaar, eventueel van afgeslacht te worden?

Nadat dit laatste gevaar door Paulus is geadstrueerd met een aanhaling uit Ps. 44, 23 („*slachtschapen*“, v. 36), gaat hij in v. 37 de in v. 35b gesuggereerde antwoorden *afwijzen*: „Maar al die genoemde moeiten komen we toch glansrijk te boven door Hem die ons heeft liefgehad?!“

Verlegen om een goed leesteken

Niet zonder reden heb ik v. 37 in mijn weergave afgesloten met een combinatie van een vraag- en een uitroepeteken. Hier hebt U nu zo'n geval dat het moeilijk is de *toon* waarop zo'n vraag gesteld wordt, in een geschreven of gedrukte tekst adequaat aan te geven met één leesteken. Het is wel een vraag,

maar geen *open* vraag: men verwacht van den aangesprokene een *bevestigend* antwoord. De vrager krijgt – daarvan is hij overtuigd – den ondervraagde *op zijn hand*. Er klinkt dan ook, als hij dit vraagt, al iets van de triomf door waarvan hij zich bij voorbaat verzekerd weet.

De eerste beide vragen

Wat men nu veelal niet in de gaten heeft gehad, is dat de verzen 33 en 34 in feite dezelfde opbouw vertonen als 35-37, zij het in korter bestek, nl.

- a) vraag;
 - b) vragenderwijs gedane suggestie van een mogelijk antwoord;
 - c) afwijzing van die suggestie⁴.
- Ziet U maar:

33 a) Wie zal Gods uitverkorenen gerechtelijk vervolgen?

b) God soms?

c) Die ons notabene vrijspreekt!

34 a) Wie zou het wel moeten zijn die ons veroordeelt?

b) Christus Jezus soms?

c) Die notabene voor ons is gestorven, sterker nog opgewekt; die zelfs rechts van God zit⁵; die zelfs voor ons pleit!

Ik heb in 33c en 34c de zin afgesloten met alleen een uitroepeteken. Toch zou ook daar een vraagteken erbij niet misplaatst zijn. Er zit nl. ook iets in van een vraag: „Dacht je nou heus, dat God, die ons vrijspreekt, nog gerechtelijke stappen tegen ons zal ondernemen?“ (33c) en „Lijkt je dat mogelijk, dat Christus Jezus, die zich voor ons opgeofferd heeft, die niet alleen één lijn trekt met den Vader, maar bij Dezen ook nog eens extra een goed woordje voor ons doet, ons zou veroordelen?“ (34c).

Liever horen dan lezen

Dit is nu typisch een tekst die je goed moet *horen* voorlezen. Alleen als *spreker* kon Paulus er de nodige klem en overtuigingskracht in leggen. En hij heeft, zoals ik al eerder zei⁶, ook verwacht, dat iemand uit de geadresseerde gemeente zijn woorden *goed geïntoneerd* zou voorlezen.

Bij 'stil' (voor zichzelf) lezen gaat licht iets van de emotionele kracht van deze woorden verloren. Lezen kan horen nu eenmaal niet helemaal vervangen.

Noten

1) Opbouw 33, 250-252.

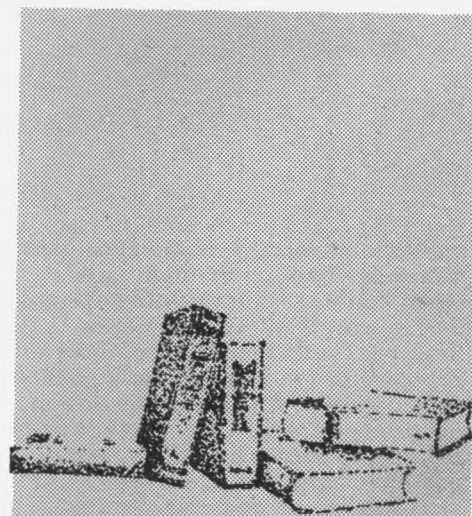
2) Opbouw 33, 40-41 en 56-57.

3) Zie over deze termen Opbouw 33, 41 noot 1.

4) De Willibrordus-vertaling is een eindweegs in de goede richting gegaan, maar neemt b en c samen als een vraag; heeft er dus geen oog voor, dat c een apart onderdeel is, t.w. de afwijzing van de suggestie.

5) Op de *rechterstoel* nl.; die dus *oordeelt in harmonie met den Vader*, van wien zojuist is gezegd, dat Hij *vrijspreekt* (v. 33).

6) Opbouw 33, 57.

Boekbespreking

J. Meulink, Enschede

De New Age Beweging

De New Age Beweging. kernbegrippen, beoordeling en uitdaging
Dr. J. Verkuyl – Uitg. Kok Kampen.
110 blz. prijs f 17,50

De 81-jarige emeritus hoogleraar heeft ons verrast met een duidelijke informatie over de New Age Beweging. Die duidelijkheid is op zichzelf al een compliment waard, want het is geen eenvoudige zaak om in een geschrift van ruim 100 blz. te omschrijven waar het bij de New Age Beweging omgaat en daarop tevens een antwoord te geven.

In de inleiding vertelt prof. Verkuyl hoe de New Age Beweging (verder afgekort als NAB) zich vanuit Californië snel over heel Amerika heeft uitgebreid en nu ook in Europa is doorgedrongen. In Duitsland is de invloed van de NAB al groot, maar ook in Nederland is deze beweging duidelijk waarneembaar. De centra ervan zijn niet alleen in 'Kosmos' in Amsterdam of 'Sous le soleil' in Utrecht te vinden, maar in tientallen plaatsen. Ook presenteert zich o.a. in de uitzendingen op zondag van Veronica 'Het zwarte gat' de stroming van de NAB.

Na de inleiding behandelt Verkuyl in hoofdstuk 1 de oorsprong en wording van de NAB en de vele namen, die haar gegeven worden. Zoals gemeld is Californië het land van herkomst, een land met een zeer heterogene bevolking niet alleen ethnisch en raciaal, maar ook cultureel en religieus. Duizenden zoeken hier contact met hun religieuze erfenis, zodat er bovengrondse en ondergrondse verbindingen zijn met de moslimse orthodoxie en het Soefisme, met het Tibetaanse Tantrisme (een late vorm van het brahmanisme, waarin de verering van demonische machten een rol speelt), met Zen-Boeddhistische meditatie

oefeningen en vooral met allerlei yogatechnieken.

In dit kweekbed, dat Californië is, zien wij, aldus Verkuyl, jaren nadat Karl Marx, Sigmund Freud en Simon Vestdijk hadden verklaard, dat de religie in welke vorm ook geen toekomst meer had, al die doodverklarde religieuze concepties in nieuwe gedaanten te voorschijn treden in de NAB. Voor een buitenstaander zijn de namen, die aan de NAB gegeven worden nogal verwarrend. Bij voorkeur werkt men met termen uit de sterrenwereld. Zo wordt gesteld, dat wij nu 2000 jaar in het Vissentijdperk hebben geleefd, maar dat nu het Aquarius(Waterman)tijdperk nadert. De door het Christendom gestempelde cultuur zal ondergaan en vervangen worden door een wereldcultuur en een uit vermenging van alle religies samengesteld syncretisch religieus bewustzijn, dat een nieuw tijdperk van vrede en harmonie zal inluiden. Dit tijdperk zal omstreeks 2000 zijn intrede doen. Het kenmerk van deze mythe van de NAB is dat alles op de kaart van de menselijke potentie en pseudo-goddelijkheid wordt gezet in plaats van op het handelen van God en op zijn beloften en eisen van gehoorzaamheid daaraan. Met deze uitspraak heeft Verkuyl in feite in het eerste hoofdstuk al een vernietigend oordeel over de NAB gegeven. Op de vraag of de NAB een levens en wereldbeschouwing bevat, antwoordt Verkuyl bevestigend, maar wel een die zich nog in een formatieproces bevindt.

Een van de meest typerende kenmerken van de NAB noemt Verkuyl het pantheïstische of pankosmistische levensgevoel en het daarbij behorende pantheïstische of holistische wereldbeeld en de daarmee samenhangende therapieën. Volgens de NAB is alles één. God valt samen met het universum. Hij is de alles dragende en alles omvattende kracht, die alles doortintelt en waaraan alles deelneemt en deel heeft. God is niet de Schepper, maar 'de geest van de kosmos'.

Dit pantheïsme gaat gepaard met de vergoddelijking van de mens. Hiermee hangt samen de gedachte dat alle godsdiensten in wezen gelijk zijn en als vehikels moeten worden beschouwd op de weg naar dat transcendente dat tegelijk het immanente Al-zijn is. In wezen hebben alle heilige boeken van de verschillende godsdiensten in de diepste kern dezelfde boodschap. In het derde hoofdstuk gaat Verkuyl in op de verschillende deelaspecten: astrologie (inclusief horoscopie), occultisme en occulte kennis, kosmische kristallen, kundali en chakras. Kundali wordt in de hindoeïsche leer over de mens beschouwd als een extreem krachtige energiebron die als een slang opgerold ligt onderaan de wervelkolom. Chakras zijn in de hindoeïsche leer over de mens magi-

sche ringen of wielen, die vanaf de onderkant van de wervelkolom langzaam opklimmen naar de realisatie van het goddelijke in ons.

Dan noemt Verkuyl ook nog de Yoga-beoefening. Daarbij bedoelt hij niet de beoefening van yoga als een techniek voor stress management, maar de toepassing van yoga in de NAB. Tenslotte is daar nog het contact met wezens van andere planeten, uittredingen en mediamieke contacten. Er zijn nog vele andere visies en praktijken, die vaak onder de overkapping van de NAB worden geplaatst, maar terecht heeft Verkuyl zich beperkt tot een selectie van de deelaspecten. Anders zou men door de bomen het bos niet meer zien.

Het meest uitvoerig is hoofdstuk 4, waarin hij een beoordeling van de NAB geeft. De Schrift roept ons op om de geesten te beproeven of ze uit God zijn. Het gaat hier niet, zo stelt Verkuyl, om mijn individuele opinie, maar het is een poging te helpen bij een gezamenlijk zoeken, testen en beproeven vanuit de economische verbondenheid. Je kunt niet om een beoordeling heen. Dan onderschat men de invloed van deze beweging. Terecht wijst hij erop, dat in sommige christelijke kringen de NAB zo mild en romantisch beoordeeld wordt. Ook gaat hij in op de kritiek uit fundamentalistische hoek, waar de NAB getekend wordt als satanisch of diabolisch en waarin een samenzwering tot uiting zou komen gericht op het propageren van één alternatieve wereldreligie en van een door de NAB geleide wereldregering. Deze 'samenzwering' wordt vanuit die gezichtshoek dan gezien als het rijk van de Anti-christ. Vele waarschuwingen uit die hoek acht Verkuyl terecht. De ontmaskering van het pantheïsme, de identificatie van de Naitreya-verwachting en de verwachting van de wederkomst van Christus wordt bestreden als een anti-christelijke misleiding. Terecht meent Verkuyl, maar helaas gaan analyses vaak gepaard met laster en vals getuigenis. Deze auteurs beseffen niet, dat NAB o.a. ontstaan is uit zorg voor bepaalde ontwikkelingen in deze wereld. Pogingen om het Christendom te vertolken naar het model van de NAB wijst hij echter, terecht, af.

Verkuyl wil als uitgangspunt en toetssteen nemen de beloften en eisen van het Evangelie van Jezus Christus, zoals die in de bijbelse boodschap tot ons komen. De Schrift roept ons op om de geesten te beproeven of zij uit God zijn. Dat betekent tastend zoeken, toetsen, schiften, onderscheiden tussen waarheid en leugen.

Hoe komt het, vraagt Verkuyl, dat zovelen in de westerse wereld zoeken naar alternatieven en hun heil zoeken in neo-hindoeïstische of boeddhistische stromingen of in de NAB?

Verkuyl noemt als een van de rede-

nen de vlucht voor de versplintering en chaotisering, die het effect is van het moderniseringsproces in onze moderne cultuur. We zien in onze tijd het ontstaan van de technische mens. De beheersing van de materie en het leven door de homotechnicus en de technocratie schijnen voor velen de sleutel tot geluk en toekomst. Het gevaar van de homotechnicus was en is, dat hij voortijdig afscheid nam van diepere levensvragen. Beschamend is, dat er zo weinig missionair elan is in onze westerse samenleving. Beschamend is ook, dat kerk en theologie de vloedgolf van buitenkerkelijke religiositeit, zoals die in de NAB tot ons komt niet hebben zien aankomen.

Wij moeten zo stelt Verkuyl, ingaan op de uitdaging van de NAB. De NAB kleedt zich in het gewaad van een religieus humanisme, maar de diepste kern is zelfvergoddelijking: antropotheïstisch. De NAB is een uiting van de tijdgeest. De NAB dreigt de mythe van de 21e eeuw te worden. Ondanks alle dreigingen, die van de NAB uitgaan wordt Verkuyl niet pessimistisch. Hij eindigt als volgt: Het Evangelie dat via het persoonlijke getuigenis uitgaat, zal ook in het Westen niet ledig tot God weerkeren. Het zal ook hier doen wat God behaagt en volbrengen waartoe Hij het zendt. In het voorgaande heb ik meestal Verkuyl zelf aan het woord gelaten. Naar mijn overtuiging geeft Verkuyl in zijn boek, met vermindering van alle scherpte, ja soms zelfs met een zekere mildheid, een vernietigend, maar juist oordeel over de NAB. Op de wijze van een profeet weet hij de tijdgeest te signaleren. Door de beknopte omvang van zijn boek moet hij soms wat kort om de bocht gaan, maar doet hem toch niet ontspreken.

De compositie is soms wat slordig, waardoor er wel eens herhalingen in voorkomen. Het is geen eenvoudige kost, maar wie zich de moeite geeft zal daarvoor zeker beloond worden. Het is zeer leerzame lectuur. Daarom ook hartelijk aanbevolen.

J.H. Klein, Rijswijk

Herinneringen aan professor Leendert Strenght

Op vrijdag 1 december begeleidden we professor Strenght naar zijn 'laatste' rustplaats in Heiloo. 'We', dat wil zeggen: een eindeloze stoet van mensen die de familie volgden van de kerk naar de begraafplaats. In die stoet zagen we christendichters en -dichteressen, studenten en docenten van de VU, het bestuur van het Bilderdijsmuseum, hier en daar een prof of een dominee, christelijke gereformeerde broeders en zusters – maar vooral talloze onbekende gezichten van mensen die op de een of andere manier een band hadden met professor Strenght. We hadden nog veel van hem verwacht; hij is maar 58 jaar geworden. We waardeerden hem om zijn voorname eenvoud, hadden hem lief om zijn beminnelijkheid en achtten hem hoog om het niveau waarop hij zichzelf en anderen met christelijke literatuur bezighield.

Revius en Huygens

Leendert Strenght doceerde Nederlandse letterkunde van vóór 1770 aan de Vrije Universiteit van Amsterdam. Hij promoveerde op de poëzie van Constantijn Huygens, maar profileerde zich in later jaren vooral als de Reviuskenner bij uitstek. Professor Strenght had zich ten doel gesteld de christelijke poëzie van de 17e eeuw bij een groter publiek bekendheid te geven en hij deed dat op een manier, speels en ernstig, die velen aansprak. Die combinatie van ernst en speelsheid, geestelijk en geestrijk, past bij het karakter van de 17e-eeuwse dichtkunst. Huygens was ongelooflijk creatief: de beelden en woordspelingen tuimelen soms over elkaar heen. Revius' poëzie is „helder als zuiver bronwater”, lyrisch, heel vaak puntig. Bij Revius vinden we de gereformeerde vroomheid op haar best: een diep doorleefde omgang met de Here, vol vertrouwen op zijn beloften en verkiezing, altijd vol verwondering. Strenght wist mensen te enthousiasmeren voor deze dichters. Toen hij op de Reviusherdenking (maart 1986) in Driebergen een rede hield over 'Jacobus Revius, een gaaf en evenwichtig dichterschap', hing men aan zijn lippen. De Overijsselsche Sangen en Dichten hebben daarna een half jaar op mijn nachtkastje gelegen, als spannende bedlektuur. In december '86 schreef hij mij: „Laten we hopen dat het een beetje helpt deze christelijke cultuur levend te houden. Ik heb in de afgelopen

maanden weer gemerkt dat Revius het doet bij mensen die onbevungen luisteren. Maar velen, ook onder hen bij wie je anders zou mogen verwachten (predikanten b.v.), kennen hem niet.”

Over Revius schreef hij o.a. de bundel opstellen 'Bloemen in Gethsemané', over Huygens hield hij lezingen voor de EO. Hij publiceerde veel in Woordwerk en het Ned. Dagblad, verzorgde bloemlezingen van Vondel, Hooft en Huygens, en zijn weduwe vertelde in de rouwdienst dat hij de laatste maanden werkte aan een uitgave van de poëzie van Jodocus van Lodenstein, de dichter van de Nadere Reformatie. „En hij was daar vol van.” Daarop las mevrouw Strenght een gedicht van Van Lodenstein voor: „Als God voor mij zorgt, zal ik dan niet zorgeloos zijn?”

Kerkliederen

Professor Strenght hield zich ook bezig met het kerklied. Hij was van 1977 tot 1983 lid van het Chr. Geref. Deputaatschap voor het kerkelijk lied. In die hoedanigheid heb ik hem leren kennen. De eerste keer dat ik hem ontmoette, was hij onze gast op een vergadering van de Ned. Geref. Gezangencommissie. Een jaar later was hij mijn kontaktpersoon met het Chr. Geref. Deputaatschap, toen dit bijbelliederen van mijn hand in hun bundel wilde opnemen. We ontmoeten elkaar in Haarlem en in de weken daarna belde hij regelmatig op om een wijziging in een couplet of een zin voor te stellen. Altijd hoffelijk. In die tijd begon onze (bescheiden) briefwisseling. Professor Strenght had, mét anderen, de bittere ervaring dat een bundel waaraan in opdracht en met geloofsenthusiasme gewerkt is, op kerkelijke vergaderingen kan teloor gaan. De moeite kwam van twee kanten: „Er is geloof ik nogal wat principiële verzet tegen het aanvaarden van gezangen überhaupt,” en: „Helaas zijn er nogal wat mensen die het Liedboek begeren en argwaniend aankijken tegen al het andere.” Toch heeft de afgewezen deputatenbundel waaraan Strenght heeft meegewerkt, de weg bereid voor 'Uit aller mond', de bundel die bezig is de gereformeerde gezinnen te veroveren, en voor de Chr. Geref. 'Schriftberijmingen', al laboreert deze aan de beperktheid die met de naam van de bundel gegeven is. Professor Strenght dichtte ook zelf liederen. Zijn 'O Lam van God, door

God gezonden' (Uit aller mond, 65), over het lijden van Christus in Gethsemané, is elders in dit blad afgedrukt. De eerste strofe is van Revius. Zijn nieuwe vertaling van 'A toi la gloire' (U zij de glorie, Uit aller mond 88) zongen we bij zijn graf en ik moest denken aan wat hij mij eens schreef toen hij bezig was zijn eigen vertaling wat om te werken: „Ik heb in de 6e regel van de 3e strofe 'steun' door 'troost' vervangen. Daarmee is aansluiting gevonden bij een vroeger taalgebruik (17e-eeuws) dat de samenvoeging 'troost en toeverlaat' kende, en een m.i. zinvolle toespeling op zondag 1 van de Heidelberger als verrijking van de inhoud van de strofe opgenomen.” Zondag 1 van de Heidelberger: „Wat is uw enige troost in leven en sterfen? Dat ik het eigendom van Jezus Christus ben.” Dat schoot me te binnen, zingend bij het graf van de dichter.

Christelijke kunst

Ik heb veel van professor Strenght geleerd. Op de Reviusherdenking in 1986 waarschuwde hij ons niet geobsedeerd te raken door het eigen kunstenaarschap, wat er toe leidt dat je de kunst zelf belangrijker gaat vinden dan het object van de kunst. Er bestaat een enorme verzoeking voor schilders, hun liefde voor wat ze zien te veranderen in liefde voor het schilderen zelf, een proces dat uitloopt op algehele gerichtheid op de eigen persoonlijkheid en de eigen roem. Zo is het ook met de dichtkunst: ze moet het vehikel blijven van de boodschap die ze wil overdragen en geen doel in zichzelf worden. Wat Strenght voor ogen stond was een synthese van een oprechte nederigheid coram Deo met een verijnd vakmanschap, waarbij men met het mindere geen genoegen neemt, ook al is men bereid tot de erkenning, dat niet de klank maar de liefde doordringt tot in Gods oren. Revius' gedrevenheid goldt zijn boodschap, liever nog: de God die hem geroepen heeft boodschapper te zijn. Aan Hem wijdt hij, onder vele bezigheden, zijn dichterlijk talent en vakmanschap. (Het referaat is opgenomen in Woordwerk, nr 15). Wie zich door God geroepen weet, hoeft niet gewichtig te doen over zijn roeping; hij kan beter de Heer volgen. In januari '84 schreef Strenght mij: „Het is jammer dat chr. poëzie of cliché-achtig is of gehuld in een mo-

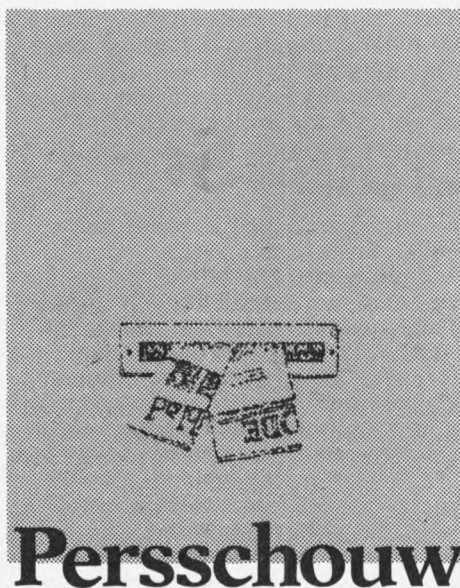

dern gewaad waarvan de vorm niet altijd van dwingende noodzaak getuigt. Maar ook pogingen dienen gewaardeerd te worden. Ik vind nl. anderzijds, dat in het gesloten circuit van moderne 'heidense' schrijvers ook veel wouldbe-modern is, maar dat krijgt binnen de club dan al gauw niveau toegekend omdat de thematiek lekker ligt in de lijn van moderne levensgevoel." En, in dezelfde brief, over christelijke cultuurdragers: „Een tekort aan cultuur, een tekort aan ironie, aan subtiliteit, te veel dominantie van dominees. Laat ik er meteen bij zeggen: liever met Gods volk de cultuurwoestijn in dan blijven wonen in de paleizen van de Farao. In Revius' tijd waren de calvinisten veel meer door de 'humanistische' cultuur heengegaan; maar ook toen had de massa van het kerkvolk weinig begrip van literaire cultuur." Liever met Gods volk de cultuurwoestijn in dan blijven wonen in de paleizen van de Farao: dat zinnetje was typerend voor Leendert Streng-holt. Zo was hij, zo werkte hij. Hij zal de aarde beërven. Voorlopig zullen wij hem missen. Wat voor heerlijke cultuur heeft God weggelegd voor wie Hem liefhebben? Schrijf maar, zing maar – alles wordt nieuw!

O LAM VAN GOD, DOOR GOD GEZONDEN
Bij Lukas 22:39-46

- 1 O Lam van God, door God gezonden, o dienstknecht die uw Heer behaagt, wij bidden: Maak ons rein van zonden, Gij, die der wereld zonden draagt.
- 2 In diepe huiver neergebogen waart Gij een worm die sterven moet; de grond heeft gretig ingezogen uw rode zweet, uw kostbaar bloed.
- 3 Waar was ons hart, waar die gedachten van moed en trouw en kloek verweer? Uw jongren slapen, niet bij machte één uur met U te waken, Heer.
- 4 Geen sterveling zal ooit doorgronden de doodsnood die Gij hebt geproefd, de helse angst die U doorwondde, uw ziel, tot stervens toe bedroefd.
- 5 De beker van uw bitter lijden, tot deze duistere nacht bewaard, hebt Gij, Lam Gods, als God-gewijde gewillig uit Gods hand aanvaard.
- 6 Zo tot uw offerplaats gekomen hebt Gij met goddelijk geduld de zware last op U genomen, de toorn van God om onze schuld.
- 7 O Lam van God, door God gezonden, o offer dat de Heer behaagt, wij bidden: Maak ons rein van zonden, Gij, die der wereld zonden draagt.

Tekst: L. Strengholt (1930-1989)
Melodie: De wet des HEREN (psalm 140)
Bron: Uit aller mond, 65

Zijn wij een vriendelijke kerk?

In Filippenzen 4:5 staat: uw vriendelijkheid zij alle mensen bekend. De Statenvertaling leest hier: Uwe bescheidenheid zij allen mensen bekend. In de Kanttekening lezen we: Of, *billijkheid, redelijkheid*, welke een bijzondere, treffelijke en noodige deugd is, als iemand niet blijft staan op het uiterste recht, maar zijnen naasten, om des vredes wil en stichting wille toegeeft. Nieuwere commentaren zeggen: Beter dan 'bescheidenheid' en het matte 'vriendelijkheid' geeft 'goedwilligheid' weer, wat Paulus zeggen wil (G.J. Streeder). Of ook: men kan het woord vertalen met 'mildheid'. Een christen is niet kinderachtig, maar kan de zaken ruim zien. Hij beperkt zijn mildheid niet tot de gemeentelieden, maar hij is mild voor ieder omdat God dat is voor zijn schepping (A.F.J. Klijn). Hieraan moest ik denken, toen ik hoorde dat het in onze kerkdiensten wel eens voorkomt, dat een 'vreemde' die wat onwennig binnenkomt en snel ergens gaat zitten, op de schouder wordt getikt en krijgt te horen: deze plaats is gereserveerd voor mij, wilt u maar opstaan en een andere plaats zoeken? Met Jacobus zou ik willen zeggen: „Dit moet, mijne broeders, niet zo zijn" (3 : 10). Zijn wij een vriendelijke en milde kerk, juist voor hen die 'buiten' zijn? Laat ik hier een gedicht mogen weergeven dat op 1 juni 1958 werd afgedrukt in *Kerk en Woord*, maandelijks orgaan voor de Vrije Gereformeerde Kerke in Zuid-Afrika, van C.J. Schreurs.

Want die getrouwe Heer...

Een vreemde vrouw is in de kerk gelopen vanmorgen even voor het zegenwoord. Zij had geen zondagsmantel kunnen kopen, maar had van burens Jezus' naam gehoord.

De koster had eroverheen gekeken en even anders op gelet. Ze zocht langs vreemden en het had geleken of hier het evangelie stalle kende en parket.

Zo had ze de banken afgezocht, een teken, een vage hand gaf haar een plaats te leen en dankbaar was ze daar dan neergestreken net op 't moment dat satan ook verscheen.

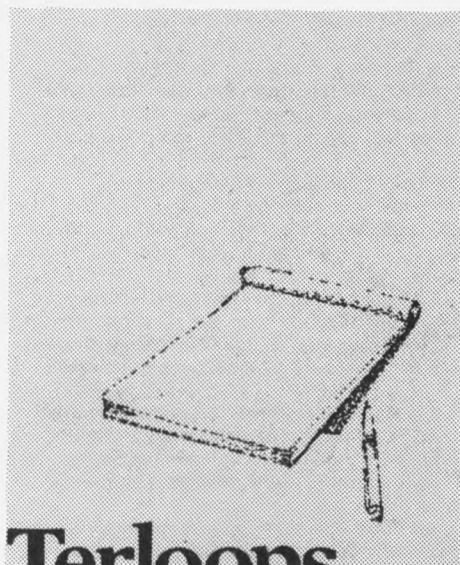
En al haar vreugde werd tot waas verweven, toen naast haar koud een stem verwijtend sneed: „U zit op 't kussen van een ander, leest u even 'gereserveerd', ik weet niet of u 't weet'".

Toen koos de vrouw de uitgang langs de toren. Haar wijze ogen vroegen maar niet meer. En buiten kon zij d'anderen horen zingen: 'God heb ik lief, want die getrouwe Heer...'

Dit stuk troffen wij aan in de rubriek: Kort Gehouden in 'De Reformatie'. Het is van de hand van Dr. W.G. de Vries te Zwolle en heeft onze hartelijke instemming. Ik hoorde eens van mensen, die in de kerk op een gereserveerde plaats gingen zitten en toen van anderen kregen toegedicht: Kunt u niet lezen? Weer anderen grissen hun kerkboeken uit de bank weg met een nijdig gezicht. Hun plaats is door 'buitenstaanders' bezet. Zo gaat men met de gasten om. Wat een verbeelding! Het gebruikte woord in Fil. 4 : 5 voor vriendelijkheid kan ook vertaald worden met: soepelheid, plooibaarheid. Wanneer we de kontekst raadplegen blijkt, dat de woorden: Uw vriendelijkheid zij alle mensen bekend worden gevolgd door: de Here is nabij. Dit getuigenis zet ons onder een bijzondere klem. Het kan betekenen: De Here is erbij en verleent bijstand of ook: Hij observeert je. Jouw optreden t.o.v. de medemens in en buiten de kerk ontgaat Hem geen moment. Het kan ook doelen op de afronding van Jezus' ene komen in deze ontwrichte wereld. Dan moet de geboden plooibaarheid dus gezien worden als een teken van de houding van de kerk in de eindtijd. Dit is zeker: We mogen niemand in de weg staan wanneer hij via ons de Heiland zoekt!

Enschede

O. Mooiweer

Terloops

P.C. van Wijk – Zaltbommel

Nog een herinnering aan Ds. J.A. Vink

Vink heeft geen gemakkelijk leven gehad. Als jongen al tornde hij vaak op tegen gebeurtenissen, die hem overkwamen. Bij het ouder worden moest hij vaak optornen tegen allerlei 'bergen' om me heen. Naar buiten bleef hij bijna altijd de blijmoedige en opgewekte Vink, vergat hij zichzelf en wist hij anderen te beemoedigen en op te beuren. Maar bij het overlijden van iemand, van wie hij veel had gehouden, klaagde hij:
„...of dit wel Uw hand is die hier drukt.
Want Uw Vaderhand...,
Kan die zóó drukken...”
Het waren opmerkingen uit zijn jeugd, maar later zette hij er nog eens een datum bij, enkele jaren voor zijn sterven.

Op 1e Paasdag 1924 schreef Vink het volgende:

„Zou dan voor mij het licht niet schijnen?
Het licht van liefde's gulden zon.
Moet immer ik in donkert' kwijnen?
Verkillen? Wijl voor mij niet deinen
Zoet-warme-gloed uit liefdesbron.

Veel somberheid hangt om mijn leven,
Gruuw als van onweêr zware lucht.
Om 't leven zou ik kunnen weenen:
Ik kan niet zonder liefde, neen, en
'k Moet..., dat maakt mijn adem:
zucht.

En toch wil ik nog blijven hopen!
Dit is de kracht om naar het licht
Te vliegen, stoot het zich slechts open;
Dit is 't vermogen dat doet lopen
Naar gulle bron, met gloed-gezicht.

God dank ik dan voor dit vermogen
Zijn hand nam nog niet alles weg.
En bidden blijf ik tot den hoogen,
Mijn Vader zoeken daar mijn oogen
Wien'k vraag om liefde op mijn
weg.”

Een sprookje

In een apart schrift schreef Jasper Vink een sprookje. Het zou de moeite waard zijn het in zijn geheel op te nemen. Het gaat over mensen in een kleine plaats die „langs elkaar heen leefden, zooals ze dikwijls naast elkaar heen liepen”. Ieder dacht eigenlijk „alleen de wereld te zijn”. Zodoende was er geen band, geen liefde, geen gemeenschap. Het was best een aardig dorp waar die mensen woonden. Merkwaardig was, dat er een mooi huis was waar niemand in woonde. Dat vond iedereen eigenlijk jammer. De zon vond het ook jammer. En elke dag, als ze hoger kwam en in het dorp kon schijnen, „keek ze het eerst recht in het leeg huis. De zon vond het huis veel te mooi om leeg te zijn”.

De zon maakte met de wolk, die er vaak ook was, een afspraak. En zo gebeurde het op een dag, dat de wolk begon te draaien en opeens slonk, zodat een geheimzinnige gestalte ging groeien. Toen de zon „op z'n hardst scheen”, ging de wolk van onder open en „toen zakte een klare Gestalte, rein en blond, met de bloemen, die de vogels gebracht hadden, naar beneden in het lege huis. En het huis trilde van ontroering om zoo'n schoone bewoonster”.

Iedereen was er wat verlegen mee, de kerkeraad en de schoolmeesters, de winkelier en de expeditie. Maar niemand durfde eigenlijk op bezoek te gaan bij de Gestalte in het huis. Totdat iedereen op een avond toch in het huis was. Toen kwam de Gestalte in de kamer en begon te spreken. Het sprookje gaat dan verder: „En ze (de Gestalte) vertelde van leven en liefde en van een bloeiend leven, dat niet groeien kan, omdat er palen staan tusschen mensen en mensen. Een ieder keek naar wie naast hem stond en voor en achter zich en dacht of er ook misschien een paal tusschen hem en die andere was die verhinderde dat hun leven als eenheid groeien kon. En de Gestalte vertelde van overgave en los laten van zichzelf. En voorts van het doen in de wereld om samen verder te komen.”

De mensen gingen nadenken en opeens werd de Gestalte kleiner „en zij – de mensen – voelden zich lichter worden en hun blikken zochten elkaar, 't was of er palen uitgetrokken werden.”

Aan het slot van het sprookje was het huis weer leeg en de mensen voelden, dat er nog veel gedaan moest worden. De liefde was tot hen gekomen. En zo groeiden ze naar elkander. „En de zon stond hoog in een lach van stralen. En heel het

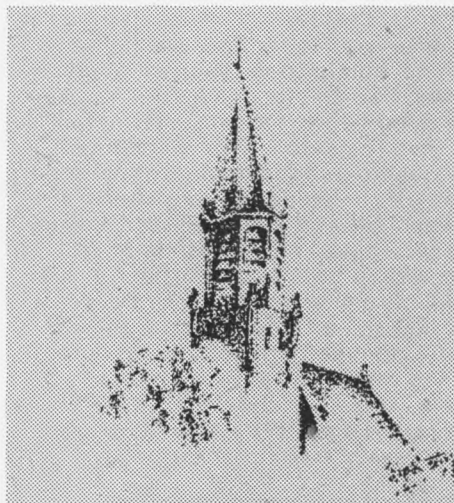
leven trilde. En al die mensen bewogen. Ze voelden zich rijper. Ze zeiden 'morgen' tegen elkaar.”

Het slot van het sprookje luidt:

„Zoo was het leven gerijpt tot het eenheidsgevoel door de invloeding van hooge liefde. -
Er was geluk in het dorp.
Wat ik u vertelde, was een sprookje.”

Zij, die Vink hebben gekend, zullen in dit sprookje, dat ik voor een deel in de oude spelling doorgaf, iets van hemzelf hebben herkend. Vink had een hekel aan palen tussen mensen. Hij heeft er in zijn leven heel wat opgeruimd. Hij had er nog meer willen uittrekken. Het is hem niet altijd gelukt.

Palen tussen mensen, er kunnen er nog heel wat worden opgeruimd.

Kerknieuws

Theologische Universiteit Apeldoorn

Informatie over de studie

Al jaren hebben wij de gewoonte om in de maand januari aan hen, die erover denken in de nieuwe cursus aan de Theologische Universiteit te Apeldoorn te gaan studeren, de nodige informatie te geven. Wie daarvoor naar Apeldoorn komt, kan het een en ander te weten komen over het principiële uitgangspunt van de universiteit, het studieprogramma, het studentencorps, enz. Ieder kan vragen wat hij of zij maar wil.

Op vrijdagmiddag 26 januari 1990 is er in de universiteit om 14.30 uur gelegenheid voor een ontmoeting met docenten die u over de gang van zaken aan de universiteit informatie willen verschaffen. Wie er belangstelling voor hebben, doen er goed aan als zij zich schriftelijk of telefonisch melden. Het adres van de Theologische Universiteit is Wilhel-

minapark 4, 7316 BT Apeldoorn en het telefoonnummer is 055-213156.

Namens de
Theologische Universiteit,
dr. J. de Vuyst, secretaris
van het college van hoogleraren

Programma voor l'Abri-Utrecht

1. Open huis

Iedere werkdag van de week van 10.00 tot 18.00 u. staat ons huis open. Ook is er de gelegenheid om voor langere tijd bij ons te wonen voor verdieping en bezinning. Ons huis is in het nieuwe jaar open vanaf 8 jan. tot 12 april en van 17 april tot 1 juni. Het adres luidt: Kromme Nieuwe Gracht 90. Tel.: 030-316933. Gironr.: 2069742.

2. Bijbelstudie

Elke donderdagavond is er van 20.00 tot 21.30 een bijbelstudie in ons huis o.l.v. Wim Rietkerk of Gottfrid van Eck. Alle belangstellenden zijn hierbij welkom.

3. Open Avond

Elke dinsdagavond is er van 20.00 tot 22.00 u. een lezing met discussie. Voor het komende kwartaal is het thema:
What In The World Is Real?

16 jan. '90 W. Rietkerk:

De realiteit van de Negentiger jaren
Tijdsbeeld en uitdaging

23 jan. '90 P. v. Kampen:

De realiteit van God: Is God 'alomtegenwoordig'?

30 jan. '90 W. Rietkerk:

Als alles irreëel wordt... Is God een projectie?

6 feb. '90 P. v. Kampen:

De realiteit van God: Kan God ingrijpen in de wereld? (over wonderen en wetten)

13 feb. '90 W. Rietkerk:

Als alles irreëel wordt... Zelfvervreemding

20 feb. '90 G. van Eck:

De psychologie van het ongeloof:
Wat is ongeloof eigenlijk?

27 feb. '90 P. v. Kampen:

De realiteit van God: Is God een 'positieve' kracht? Of remt Hij?

6 mrt. '90 W. Rietkerk:

Als alles irreëel wordt... Gestoord vertrouwen

13 mrt. '90 P. v. Kampen:

De realiteit van God: Is God een 'Hij'?

20 mrt. '90 W. Rietkerk:

Als alles irreëel wordt... Schuld of schaamte?

27 mrt. '90 P. v. Kampen:

De realiteit van God: Leiding.

Is God op mijn leven betrokken?

3 apr. '90 W. Rietkerk:

Als alles irreëel wordt... Identiteitscrisis

10 apr. '90 G. van Eck:

De psychologie van het bidden: Relatie of therapie?

Programma voor l'Abri-Eck en Wiel

Wij hebben nog voor het zomerprogramma een drietal Weekends:

1. 26 – 28 januari 'Is het einde van alle ideologieën nabij?'

De Muur is weg, – de idealen van het communisme voorbij. Wat bindt ons samen in Oost en West? Zijn er nog andere ideologieën? Of is ieder 'verhaal' verdacht? Hoe moeten we de recente ontwikkelingen op dieper niveau peilen?

Gastspreeker: prof. Bob Goudzwaard

Vr. av. 20.00 u. Opening en bijbelstudie: Pieter v. Kampen

Za. mo. 10.30 u. Samen een tijdsbeeld schetsen o.l.v. Wim R.

mi. 14.00 u. Het verhaal is over! (1 Kor. 2) : Wim R.

mi. 15.30 u. De toekomst als noodlot: Bob Goudzwaard

av. Muziek/spel/film

Zo. mo. 11.00 u. Samenkomst o.l.v.

Wim Rietkerk

mi. 14.30 u. Afsluiting.

2. 23 – 25 februari 'Relaties'

Het gaat ons in dit weekend erom verder te komen in aandachtigheid en zorgvuldigheid in de omgang met elkaar. Hoe laten wij de ander in zijn/haar waarde zonder in de grondfout van onze tijd te vervallen: vluchtigheid en/of consumptiviteit? Gastspreekster: Drs. Mieke Buesink (Zij sprak ook voor ons deze zomer. Zie hier: een vervolg!)

Vr. av. 20.00 u. Opening en Bijbelstudie door Greta Rietkerk

Za. mo. 10.30 u. Omgaan met conflicten: Wim Rietkerk

mi. 15.30 u. Gedachten over een eerbiedige levenshouding:

Mieke Buesink

av. Muziek/spel/film

Zo. mo. 11.00 u. Samenkomst o.l.v. Pieter van Kampen

mi. 14.30 u. Afsluiting.

30 maart – 1 april 'De mens in Christus een nieuwe schepping'

In het weekend van febr. ging het over de relaties tussen mens en medemens. In dit weekend gaat het meer over de relatie van de mens met zichzelf en de verdieping van ons inzicht daarin. Er komen vragen aan de orde als: wat is zelfverwerkelijking?

Hoe word ik vrij om mijzelf te zijn? Leven wij in een schuld- of schaamtecultuur?

Vr. av. 20.00 u. Opening en Bijbelstudie door Janneke Gijmink

Za. mo. 10.30 u. Schuld of schaamte? Pieter van Kampen

mi. 15.30 u. Op zoek naar een nieuwe horizon: W. Rietkerk

(n.a.v. het boek van W. Zijlstra)

av. Muziek/spel/film

Zo. mo. 11.00 u. Samenkomst o.l.v. Wim Rietkerk.

PS. Let u alvast op ons Zomerprogramma (5 – 29 juli). We hebben drie weken, waaronder een basisweek over de bijbelse leer, een week over persoonlijkheidsgroei en een week

over kunst. U kunt het gedetailleerde programma in april van ons krijgen.

L'Abri-avonden in Amsterdam

EEN NIEUW INITIATIEF

Voor het eerst beginnen wij op verzoek van een aantal vrienden met een serie open l'Abri-avonden in AMSTERDAM.

* **Plaats van samenkomst:** van Hallstraat 51

(bel: reünantenkamer)

Amsterdam Oud-West

Te bereiken vanaf Amsterdam CS met bus 18 (3e halte in de van Hallstraat) of met tramlijn 10 (eindpunt).

* **Tijd:** op een aantal dinsdagen van 20.00 tot 22.00 uur.

* Programma:

23 jan. '90 Wim en Greta Rietkerk:

'De zin van het leven'

6 feb. '90 Wim en Greta Rietkerk:

'Postmodernisme'

20 feb. '90 Pieter van Kampen: 'Reïncarnatie'

13 mrt. '90 Wim en Greta Rietkerk:

'Relaties'

27 mrt. '90 Wim en Greta Rietkerk:

'Schuld of schaamte'

NIEUWE CASSETTES

G. Rietkerk-Reimer Bijbelstudie over Gen. 1-3

t.a.v. de man-vrouw-relaties

W. Rietkerk Splitting image

(over man-vrouw-relatie)

W. Rietkerk De dochters van Zelafead

P. van Kampen Feminisme

W. Rietkerk Wat is geluk?

W. Rietkerk Wat is vrijheid?

G. van Eck Genezing in onze tijd

G. van Eck Stress en maatschappij

P. van Kampen Marxisme

P. van Kampen Existentialisme

P. van Kampen Islam

P. van Kampen Fascisme

Ontmoetingsdag Ned. Geref. Kerken in Barneveld

Op zaterdag 31 maart 1990 zal de volgende Ontmoetingsdag voor alle leden van onze Nederlands Gereformeerde Kerken weer worden gehouden in de Veluwehal in Barneveld. Noteert u deze

datum even in uw agenda? Tot ziens dan op 31-3-'90.

Regiovergadering Noord-Nederland dd 9/10 en 20/11/1989

Wij citeren uit het kort verslag van de regionale vergadering van de kerken in de regio Noord-Nederland van 9 oktober 1989 en de voortzetting daarvan op 20 november 1989 ondermeer het volgende: Het besluit van de vorige regionale vergadering ten aanzien van ds. J.B.M. Storms en de kerk van Gro-

ningen heeft de regionale vergadering van Alkmaar-Zaandam van juni 1989 en de kerk van Wormer daarover kritische vragen doen stellen. De regionale vergadering besluit deze brieven gezamenlijk te beantwoorden namens alle kerken uit de regio.

Na uitvoerige bespreking wordt de regeling voor de kerkelijke examens en de tekst van het ondertekeningsformulier voor dienaren des Woords vastgesteld.

Op voorstel van de kerk van Assen wordt besloten over te gaan tot enige vorm van kerkvisitatie. Op een volgende regionale vergadering zal daarover verder gesproken worden middels een in te dienen voorstel.

Zending op Soemba giro 16 87 238

In tijd uitgedrukt is het boekjaar 1989

bijna ten einde, maar in ontvangsten zou er echt nog wel wat bij kunnen.

Ontvangen van 1-1 t/m 8-12-1989:

van de Kerken (tbv 1989)	f 50.834,20
idem, nog 'onderweg' via SOS	f 1.474,35
	f 52.308,55
van Particulieren	f 11.577,55
	f 63.886,10

Dat had volgens de begroting moeten zijn	± f 79.386,10
Er zou dus nog moeten binnenkomen	± f 15.500,00
aan achterstand,	
en voor de komende drie weken	± f 6.600,00
Dus totaal nog nodig t/m 31-12	± f 22.000,00

Dat is veel voor drie weken. Misschien schrijven we in januari: „Dat was nog eens veel voor drie weken”.

J.H. Bosman

Stichting Emeritaatsvoorziening 'SEV'

Per 31 december 1989 beëindigt de heer P. Marsman zijn functie als administrateur van de stichting. Hij wordt opgevolgd door

Mevr. G. Bottinga-Breteler,
De la Reijstraat 132,
3851 BL Ermelo.
Telefoonnr. 03417-53694.

Voorts is het penningmeesterschap door de heer J. Kooiman overgedragen aan

de heer K. van der Toorn,
Ahornlaan 3,
7313 BP Apeldoorn.
Telefoonnr. 055-558658.

*Geprezen zij de Here.
Dag aan dag draagt Hij ons; die God is ons heil.*

Psalm 68 : 20

Ontslapen in Zijn God en Heiland mijn lieve man en onze vader en opa

JAN VAN REES

op de leeftijd van 86 jaar.

Utrecht, J. van Rees-Amelink
Utrecht, G. van Rees
Rijswijk, H. van Rees
A.H. van Rees-Brasz
Reinout
Maurits
Vianen, A.H.J. van Rees

Utrecht, 21 december 1989
Zeemanlaan 110, 3572 ZG

De begrafenis heeft inmiddels plaatsgevonden.

In haar 91e levensjaar is in haar Heer en Heiland ontslapen onze lieve en zorgzame moeder, groot- en overgrootmoeder

CATHARINA HENDRIKA VOOGD

weduwe van Hanne Marginus Kooij

Psalm 71 : 5 en 6

Australië: K. Meischke-Touwen
J.C.V. Meischke
Tilburg: J. Kooij
S. Kooij-Wijnberg
Enschede: H.J. Kooij
G. Kooij-Borg
A. Kooij
G. Kooij-van Dijk
Doorn: M.J. de Rooij-Kooij
F. de Rooij

Klein- en achterkleinkinderen

Enschede, 23 december 1989

Marthalaan 1/102

Correspondentie-adres:

H.J. Kooij, Volksparksingel 65, 7513 CS Enschede

De rouwdienst, waartoe U wordt uitgenodigd, zal plaatsvinden donderdag 28 december om 12.45 uur in de aula van Memento Mori, Noord Esmarkerrondweg 372 te Enschede.

Hierna volgt de begrafenis op de Ooster begraafplaats, Noord Esmarkerrondweg 407.

Gelegenheid tot condoleren woensdag van 19.00-19.30 uur in bovengenoemde aula en na de begrafenis in Restaurant AB, Gronausestraat 100.

1 Thessalonicenzen 4 : 13-18.

In de zekere verwachting van de Opstanding der doden en het Eeuwige Leven is van ons heengegaan onze geliefde man, vader, schoonvader en opa

GERRIT HENDRIK HORMANN

in de leeftijd van 75 jaar.

M. Hormann-van Waardenburg
Houten: Joke Stadhouders-Hormann
Hein Stadhouders
Fleur
Lemgo (W.Dld.): Trudy Hofsommer-Hormann
Claudia, Eric, Cindy
Capelle a/d IJssel: Henk Hormann
Anke Hormann-Hartman
Suzanna, Emmy
Schiedam: Nelleke Zaaijer-Hormann
Nico Zaaijer
Remco, Tamar, Simone

16 december 1989
Chopinplein 79
3112 VM Schiedam

De begrafenis heeft inmiddels plaatsgevonden.